

Kaldık, B. (2022). Görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimledikleri sorunlar çerçevesinde kamu kurumlarından ve toplumsal yapıdan temel beklentileri. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(43), 975-1031.

DOI: 10.21550/sosbilder.1080003
Araştırma Makalesi / Research Article

GÖRME VE ORTOPEDİK ENGELLİ BİREYLERİN DENEYİMLEDİKLERİ SORUNLAR ÇERÇEVESİNDE KAMU KURUMLARINDAN VE TOPLUMSAL YAPIDAN TEMEL BEKLENTİLERİ

Behçet KALDIK*

Gönderim Tarihi / Sending Date: 27 Şubat / February 2022

Kabul Tarihi / Acceptance Date: 24 Nisan / April 2022

ÖZET

Bu çalışmada görme ve ortopedik engelli bireylerin, yaşadıkları sorunların çözülmesine ilişkin beklentilerine odaklanılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın temel amacı, engellilerin hem kamu kurum ve kuruluşlarından hem de toplumsal yapıdan beklentilerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ise 23 görme ve ortopedik engelli birey oluşturmuştur. Bireylerle Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu kullanılarak görüşülmüş ve veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilerin ses çözümlemeleri yapıldıktan sonra MAXQDA programı yardımıyla kodlamalar yapılmış ve bulgular betimsel analize tabi tutularak değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda engelli bireylerin, kamu kurum ve kuruluşlarından toplumsal katılımın sağlanması, istihdamın artırılması, ekonomik sorunların çözülmesi ve düzenlemelerde görüşlerinin dikkate alınması yönünde beklentileri olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca çalışmada engelli bireylerin, toplumdaki dışlayıcı, ayrımcı ve acıma odaklı anlayışın terk edilerek engellilere saygı ve anlayış ekseninde yaklaşılmasını bekledikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: engelli, engellilik, toplum, beklentiler, kamu kurumları

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Bingöl / TÜRKİYE, bkaldik@bingol.edu.tr

The Basic Expectations of Individuals with Visual and Orthopedic Disabilities from Public Institutions and the Social Structure within the Scope of the Problems They Experience

ABSTRACT

This study focuses on the expectations of individuals with visual and orthopedic disabilities regarding the solution to the problems they experienced. Therefore, the main purpose of the study is to reveal the expectations of individuals with disabilities both from public institutions and organizations and from the social structure. In this context, the qualitative research method was used in the study. The study group of the research consisted of 23 individuals with visual and orthopedic disabilities. Individuals were interviewed using a Semi-Structured Interview Form to collect data. After the transcriptions of the collected data, the encodings were made with the help of the MAXQDA program, and the data were subjected to descriptive analysis for evaluation. As a result of the study, it was found that individuals with disabilities have expectations from public institutions and organizations to ensure social participation, increase employment, solve economic problems, and take their views into account in developing the regulations. In addition, it was found in the study that individuals with disabilities expect the abandonment of exclusionary, discriminatory, and pity-oriented understanding in society, replacing this approach with respect and understanding.

Key Words: *disabled, disability, society, expectations, public institutions*

Giriş

Yeti yitimleri olan bireylerin toplumsal, ekonomik ve kültürel katılımın dışında kalmaları, hizmetlere erişimde sorun yaşamaları ve sosyal ilişki ağlarından dışlanmaları, engelliliğin toplumsal yönünü tarif etmektedir (Genç, 2015: 67). Toplumsal yaşamda engellilerin yaşam süreçlerinde öne çıkan söz konusu sosyal dışlanma ve marjinalizasyon, engelli olmayan bireylerin tahakkümü neticesinde ortaya çıkmıştır (Burcu, 2006: 78). Dolayısıyla son yıllarda engelli bireylerin yaşadıkları sorunların kaynağı olarak biyolojik yapıdan ziyade toplumsal yapı görülmektedir. Bu ekseninde, engelli hakları savunucuları, engelliliği

bireysel yetersizliğe bağlayan anlayışları kabul etmemekte, yeti yitimleri olan bireylerin toplumsal yaşama katılımında yaşadıkları sorunları, toplumsal engellere bağlamaktadır (Altuntaş & Atasü Topçuoğlu, 2016: 17). Aynı şekilde Dünya Sağlık Örgütü'nün geliştirdiği ICF modeli de engellilerin toplumsal katılımlarının çevresel faktörlerden etkilendiğini kabul etmektedir (Chan vd., 2010: 407). Engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların toplumsal ve kültürel bir paradigma ekseninde açıklanması, yüzyıllarca engelliliği patolojik bir durum olarak gören tıbbi anlayışın hegemonyasını sarsmıştır. Çünkü tıbbi anlayış, engelliliğin tedavi edilerek “normalleştirilebileceğini” savunarak toplumsal bariyerlere ve sorunlara odaklanmamıştır. Başka bir ifadeyle, bu anlayış, engelli bireyleri toplumsal bir soyutlamaya tabi tutmuş ve yaşanan temel sorunları sadece tıbbi tedavi ve rehabilitasyonla çözmeye çalışmıştır (Kaldık, 2021: 28). Engelliliği sadece tıbbi bir paradigma ekseninde ele alan bu tıbbi modele yönelik geliştirilen eleştiriler, engelliliğe sosyal bilimlerin perspektifinden bakan sosyal modelin gelişmesini sağlamıştır (Burcu, 2015: 31). Sosyal modelin gelişmesiyle engelli bireylerin sorunlarına yönelik mevcut anlayış değişmiş, fakat sorunlar tamamen ortadan kalkmamış olup farklı şekillerde yaşanmaya devam etmiştir.

Yirmi birinci yüzyılda da engelli bireyler, toplumsal yaşamın neredeyse tüm alanlarında birtakım sorunlar yaşamaktadır. Bütün engelli kategorilerinin yaşadıkları sorunların genel niteliği benzerlik göstermekle birlikte, spesifik bazda yeti yitimlerinin farklılığına bağlı olarak yaşanan bazı sorunlar özgül olabilmektedir. Yaşanan bu sorunların temel nedenlerinden biri, geliştirilen yasal düzenlemelerin uygulamaya yansımamasıdır. Farklı bir söylemle, engellilerle ilgili çeşitli yasal düzenlemeler olmakla birlikte bireyler, uygulamada birtakım sorunlar, ayrımcılıklar ve dışlanmalar yaşamaya devam etmektedir (Onur İnce vd., 2016: 107). Bu sorunların deneyimlendiği önemli alanlardan biri ekonomi alanı olup engelli bireyler, özellikle iş gücü piyasasına katılım noktasında sorunlar yaşamakta, engelli olmayan bireylerle eşit katılım

imkânına sahip olamamaktadır (Şen, 2018: 131). Dolayısıyla engelliler arasında istihdam oranının düşük olması, bireylerin çalışmak istememeleri ya da iş beğenmemeleriyle ilgili olmayıp, bireylerin çeşitli engellerle karşılaşmalarından kaynaklanmaktadır (Ali vd., 2011). Oysaki engelliler, genelde çalışma yaşamına olumlu bir anlam yüklemektedirler (Ercan Doğu, 2020: 181). Çalışma yaşamını, hem çeşitli maddi ihtiyaçlarının karşılanması için hem de toplumsal yaşama katılım sağlayarak sosyalleşmelerinde etkili olduğu için önemli görmektedirler. Diğer taraftan çalışan bireyler de iş yaşamında birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu çerçevede, kariyer ilerlemelerinde farklı engellerle karşılaşabilmekte, hatta bu engeller uzun vadede bir cam tavana dönüşerek bireylerin kariyerlerini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, çalışma yaşamında engelliler için bir kariyer planlamasının yapılması önem arz etmektedir (Colella, 1994: 102). Söz konusu bu planlama, işe başlama aşamasından itibaren bütün kariyer sürecini kapsayacak şekilde tasarlanarak işlevsel kılınmalıdır. Özellikle mesleki eğitim ve rehabilitasyon, kariyer ilerlemesinde önemli bir işlev görmektedir (Killeen & O'Day, 2004: 163). Ayrıca işyeri kültürünün, katılımı güçleştiren engelleri ortadan kaldırmaya uygun olması önemli olmakla birlikte işyerinin mimari düzenlemesinin engellilere uygunluğu ve sosyal davranışların olumluluk düzeyi de bireylerin çalışma yaşamına katılımlarında önemli belirleyiciler olarak öne çıkmaktadır (Schur vd., 2005: 18).

Engelli bireyler, çeşitli önlemlere rağmen çalışma yaşamına katılım sağlamada sorun yaşadıkları gibi çalışan engelliler de kariyer ilerlemelerinde birtakım sorunlar yaşamaktadırlar. Diğer yandan neoliberal anlayışın neticesinde gerileyen sosyal devlet ve sosyal hakların yerine bireysel sorumluluk ve gönüllülük anlayışının ikame edilmesi durumu dezavantajlı grupları olumsuz etkilenmiştir (Gül & Sallan Gül, 2007: 21). Yaşanan bu olumsuzluklar, yoksulluğu daha da derinleştirmiştir. Ortaya çıkan bu durumdan olumsuz etkilenen grupların

başında engelli bireyler gelmektedir. Bu bağlamda, engellilik ile yoksulluk arasında karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Zira engellilik durumu, yoksulluğa neden olabileceği gibi yoksulluk da engelliliğe neden olabilmektedir. Özellikle yoksul olan engelli bireylerin bakımlarından aileler sorumlu görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye’de ailelere evde bakım ücreti ödenmektedir (Sallan Gül vd., 2017: 271). Ancak yapılan bu sosyal yardımlara rağmen engelli bireyler, ekonomi alanında sorun yaşamaya devam etmektedirler.

Engelli bireyler, sadece ekonomi ve istihdam alanında değil, eğitim alanında da birtakım sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Özellikle örgün eğitimde yaşanan sorunlar daha komplike olmakta ve farklı nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Bu çerçevede, eğitim kurumlarına erişimde birtakım çevresel mimari sorunları ve ulaşım sorunlarının yanı sıra eğitim kurumlarının iç düzenlemeleri de genelde engellilere uygun şekilde tasarlanmadığından çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca ders müfredatının ve öğretim materyallerinin uygun olmaması, çalışan eğitim personelinin ve diğer engelli olmayan bireylerin olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi gibi birtakım sorunlar da yaşanmaktadır (Kaldık, 2021: 139; Köten & Erdoğan, 2014: 249). Bununla birlikte, bireylerin içinde yaşadıkları kültürel yapı, ebeveynlerin bilinç düzeyi ve sosyal sermaye gibi etkenler, eğitimi ve başarıyı etkilemektedir (Barton & Armstrong, 2011: 308). Eğitimi etkileyen bir diğer husus da ekonomik kaynaklardan faydalanma derecesidir. Genellikle engelli bireylerin düşük gelire sahip olmaları, eğitim ve kişisel gelişim olanaklarını olumsuz etkilemektedir. Netice itibarıyla, eğitim alanında yaşanan sorunlar, bireylerin mesleki donanımlarını olumsuz etkilediğinden, çalışma yaşamına katılımın sınırlı hâle gelmesine ve yoksulluğa sebep olmaktadır.

Engelli bireylerin farklı düzeylerde birtakım engellerle karşılaştıkları bir diğer alan ise sağlıktır. Sağlık kurumlarına erişimin

dışında, kurum içindeki fiziksel düzenlemelerin yetersizliği, bürokratik yapı, personelin ilgisiz davranması ve öncelik hakkının kullanılamaması gibi çeşitli sorunlar yaşanmaktadır (Özata & Karip, 2017: 423). Farklı bir söylemle, engelli bireylerin sağlık alanında yaşadıkları sorun ve engeller, yapısal ve kişisel nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ancak son yıllarda yeni yapılan sağlık kuruluşları, engellilere uygun şekilde tasarlandığından kuruluşların içindeki fiziksel erişim sorunları minimize edilmiştir.

Genel olarak engelliler, gerek sağlık hizmetini gerekse de diğer hizmetleri alırken ve toplumsal yaşama katılım sağlarken erişilebilirlik alanında çeşitli engelleyici bariyerlerle karşılaşmaktadırlar. Bahse konu erişilebilirlik engelleri, genelde fiziki çevrenin, binaların ve toplu taşıma sisteminin standart hâlde tasarlanmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca bireyler, erişilebilirlik sorunları kapsamında bilgiye erişimde sorun yaşamaktadır. Bu yüzden engellilerin adil biçimde bilgiye erişimi için kütüphanelerin de erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesi gerekmekte, hem kütüphanelere dışarıdan erişimin hem de kütüphanelerin içindeki erişimin kolaylaştırılması önem arz etmektedir (Dodamani, 2014: 5).

Erişilebilirlik ve diğer alanlarda deneyimlenen sorun ve engellerin dışında engelliler, toplumsal ilişki ağlarında, aile ve evlilikte de bazı engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bireyler, bir toplumsal katılım ve ilişki aracı olan evlilik ve aile kurma noktasında yüzyıllarca farklı nedenlerden ötürü birtakım sorunlar yaşamış olup ancak yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren engellilerin evlenme oranları görece artmaya başlamıştır (Miller & Morgan, 1980: 204). Bu dönemden sonra evlilik oranları, her ne kadar kısmen artmaya başlasa da hâlen bu alanda birtakım toplumsal ön yargılardan ve stereotiplerden kaynaklı sorunlar yaşanmaya devam edilmektedir.

Engelli bireylerin yaşadıkları söz konusu sorunları ortaya koyarak somut hâle getiren çeşitli bilimsel çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda toplumun dışlama, acıma ve horlama eksenli hareket ettiği (Akkır, 2019; Bucuka, 2019), erişilebilirlik standartlarının düşük olduğu, engellilerin ekonomi (Kaldık, 2021; Akıncı & Sönmez, 2015), istihdam, eğitim ve sağlık alanlarında sorun yaşadıkları, sosyal ve kültürel faaliyetlere katılım sağlayamadıkları, alay edildikleri (Su & Burcu Sağlam, 2020), turizm sektöründe (Akın, 2018) ve evlilikte (Burcu vd., 2006) sorun yaşadıkları farklı çalışmalarda ortaya konulmuştur.

Özetle engelli bireyler, toplumsal yaşamda birtakım ekonomik, siyasal, kültürel ve bilgiye erişim alanlarında sorun yaşamaya devam etmektedirler (Burcu 2007: 11). Her ne kadar bütün engelli kategorileri, toplumsal ve kamusal alanda yukarıda açıklanan bahse konu sorunları yaşasa da yaşanan bu sorunlar, engel türüne göre bazı farklılıklar gösterebilmektedir. Özellikle toplumsal sistemde yaygın biçimde bulunan görme ve ortopedik engelli bireyler, sayılan sorun ve engelleri deneyimlemekle birlikte, ayrıca yeti yitimlerinin farklılığına bağlı olarak bazı spesifik sorunlar da deneyimlemektedirler. Bu bağlamda, yaygın engellilik kategorilerinden biri olan ortopedik engelli bireyler, özellikle çevresel ve fiziksel düzenlemelerdeki tasarım sorunlarından dolayı evden dışarı çıkmada ve toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılım sağlamada sorun yaşamaktadırlar (Köten ve Erdoğan, 2014: 247). Dolayısıyla ortopedik engelli bireyler, erişilebilirlik sorunları nedeniyle toplumsal yaşama katılımda sorun yaşadıkları gibi çalışma yaşamında da çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar (Kurnaz Özdemir, 2012: 68).

Bilimsel literatür incelendiğinde, ortopedik engelliler tarafından deneyimlenen bu sorunları ortaya koyan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu çerçevede, ortopedik engellilerin istihdam, eğitim, aile ve evlilik yaşamında sorun yaşadıkları, sosyal ilişkilerinin sınırlı olduğu, toplumun acıyarak baktığı, ayrımcılığa uğradıkları (Buz &

Akbulut, 2015; Kurnaz Özdemir, 2012; Kaldık, 2021), engelli olmayanların kendilerine yapmacık davrandıkları ve çeşitli fiziksel engellerle karşılaştıkları (Bozacı, 2016), birtakım çalışmalarda ortaya konulmuştur. Ayrıca ortopedik engelli bireyler, hem mesleki donanımları ve iş gücüne katılımları hem de entelektüel gelişimleri açısından önemli bir kurum olan eğitim alanında farklı nedenlerden kaynaklı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kapsamda, engelli olmayan bireylerin olumsuz tutumları, farkındalık eksikliği, erişim sorunları ve dersliklerin fiziki yapısının uygun olmaması (Tekin, 2019) gibi birtakım sorunlar yaşanmaktadır.

Toplumda yaygın biçimde bulunan bir diğer engellilik kategorisi ise görme engelliler olup bu engelli grubu da toplumsal yaşamda farklı boyutlarda sorunlar deneyimlemektedir. Görme engelli bireylerin deneyimledikleri bu sorunlar, çeşitli bilimsel çalışmalarla saptanmıştır. Bu bağlamda, görme engelli bireylerin erişilebilirlik, eğitim, ekonomi, istihdam ve sağlık alanlarında çeşitli sorunlar yaşadıkları, toplumun görme engellilere acıyarak baktığı ve alay ettiği (Mengi, 2019b) ortaya konulmuştur. Ayrıca görme engellilerin, sosyal yaşama katılımında bazı engellerle karşılaştıkları (Arslan vd., 2014), toplumun dışlama ve horlama eksenli hareket ettiği, toplumsal yaşam alanlarında engellilerin dikkate alınmadığı, belediyelerin yeteri kadar ilgili olmadıkları, engelli yollarına araçların park edildiği ve çöp konteynırların konulduğu (Akkır, 2019), birtakım çalışmalarda belirlenmiştir.

Görme engelli bireyler, ayrıca ailelerinin aşırı derecede korumacı davranmasından ve okula göndermek istememesinden kaynaklı olarak, bağımsız biçimde toplumsal yaşama katılımında sorun yaşamaktadırlar. Bununla birlikte, bireylerin okullara ve çalışma yaşamına erişimde çeşitli fiziksel engellerle karşılaştıkları, okullarda sesli materyal sorunu yaşadıkları, uygun olmayan işlerde çalıştırıldıkları ve ayrımcılığa uğradıkları görülmektedir (Kanyılmaz Polat vd., 2020: 953-954).

Özellikle görme engelli bireylerin çalışma yaşamına katılım sağlamlarının önünde çeşitli engelleyici bariyerler bulunmaktadır. Bu bağlamda, işverenlerin ve toplumun olumsuz tutumlara sahip olması, erişilebilirlik sorunlarının yaşanması ile işyerlerinin ve ekipmanların uygun olmaması (Crudden & McBroom, 1999) istihdama katılımın düşük olmasının (Kirchner & Smith, 2005) başlıca nedenleri arasında sayılmaktadır.

Görme ve ortopedik engelli bireylerin yaşadıkları tüm bu sorunlara yönelik hem toplumsal alanda hem de ekonomik alanda adaleti sağlayan çeşitli sosyal politikaların ve programların oluşturulması önem arz etmekte olup bu noktada, siyasal ve entelektüel alanda faaliyet gösteren bireylere büyük görev düşmektedir (Schriner, 2011: 295). Ancak görme ve ortopedik engellilere ilişkin geliştirilecek sosyal politikaların, hak temelli olması ve sosyal modelin argümanlarını esas alması gerekmektedir. Türkiye’de engelli bireylerle ilgili sosyal politikalar, VI. Kalkınma Planı’ndan itibaren sosyal modelin temel argümanları ekseninde yapılmaya başlanmış olmakla beraber, bu durumun uygulamaya tam olarak yansıtıldığını söylemek güçtür. Engellilik, genellikle sosyal yardımlar kapsamında ele alınmaya devam edilmektedir (Sallan Gül vd., 2016: 792). Diğer taraftan yerel yönetimlerin de kamusal hizmetlerin sunumunda, yaşam alanlarının düzenlenmesinde, istihdam olanaklarının artırılmasında ve erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesinde bazı sorumlulukları bulunmaktadır (Babaoğlu, 2018: 100). Özellikle erişilebilirlik standartları kapsamında, bireylerin ulaşımında yaşadıkları sorunlara yönelik mobil tabanlı bir hizmet platformunun geliştirilmesi çeşitli kolaylıklar sağlayabilmektedir (Wu vd., 2020). Dolayısıyla teknolojik gelişmelerden faydalanarak ulaşım sorunlarının ortadan kaldırılmasına ilişkin farklı çözümlerin üretilmesi önem arz etmektedir.

Görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimledikleri sorunların elemine edilmesi, bağımsız ve etkin bir toplumsal katılım için gerekli olduğu kadar, eşit vatandaşlık prensibinin gereği olarak da görülmelidir. Zira görme ve ortopedik engelli bireyler, gündelik ve toplumsal yaşamın neredeyse bütün alanlarında sorun yaşamaktadırlar. Eşit vatandaşlık çerçevesinde adil bir yaşam sürdürme hakkı olan söz konusu bireylerin, deneyimledikleri bu sorunların çözülmesi noktasında beklentilerinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda mevcut çalışmanın amacı, görme ve ortopedik engelli bireylerin, hem kamu kurum ve kuruluşlarından hem de toplumdan temel beklentilerini ortaya koymaktır. Dolayısıyla bir yandan kamu kurum ve kuruluşlarının, çeşitli düzenlemeleri bireylerin talep ve beklentileri ekseninde yapması önem arz ederken, bir yandan da toplumsal yapının, farkındalık kazanması ve yarattığı engelleri bertaraf etmesi önem arz etmektedir. Bu eksende yapılan çalışmanın bilimsel literatüre katkı sunması beklenmekle birlikte, ayrıca politika yapıcılarına ve uygulayıcılarına sorunlara çözüm üretmeleri bağlamında katkı sunması beklenmektedir. Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında, önce çalışmanın yöntemi açıklanmış, ardından bulgular analiz edilerek tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Yöntem

Toplumsal yaşamın birçok alanında çeşitli sorunlar deneyimleyen görme ve ortopedik engelli bireylerin beklentilerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda mevcut çalışma, bahse konu bireylerin toplumdan ve kamu kurumlarından çeşitli alanlardaki temel beklentilerini ortaya koymaya çalışmıştır. Ancak bu beklentilerin, niceliksel araçlarla tam olarak ortaya konulması mümkün görünmemektedir. Bu yüzden çalışmada, daha zengin ve derin bilgiler elde etmek için niteliksel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar, olayları kendi toplumsal bağlamında ele alarak bir anlam oluşturma çabasına girmektedir. Dolayısıyla aynı olay veya olguyu farklı

perspektifler ve deneyimler çerçevesinde incelemektedir (Neuman, 2017: 232). Nitel yöntem kapsamında yapılan bu araştırma, sadece katılımcıların özgül görüş ve beklentilerini bağlamına almakta, herhangi bir genelleme amacını taşımamaktadır.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Mevcut araştırma, sadece görme ve ortopedik engelli bireyleri kapsamına almaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu, Tokat merkez ilçede ikamet eden, 18 ile 60 yaşları arasında olan ve en az % 40 engellilik durum raporu olan 23 birey oluşturmuştur. Bu çerçevede, amaçlı örneklem kapsamında kartopu örnekleme kullanılarak gönüllü olan kişilerle görüşülmüştür. Kartopu örnekleme, çalışılan olgu hakkında deneyimi olan kişilerden yola çıkılarak başka kişilere ulaşmayı sağlayan bir örneklem biçimidir (Ersoy, 2017: 109). Söz konusu örnekleme her ne kadar çabalansa da eşit sayıda görme ve ortopedik engelli bireye ulaşılamamıştır. Ulaşılan bireylerin 14'ü ortopedik, 9'u ise görme engelli olup bu kategorik oran, Türkiye ortalamasındaki söz konusu engelli gruplarının dağılım ağırlığıyla uyumludur. Bu kapsamda, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (2009), tarafından yürütülen çalışmada Türkiye'deki ortopedik engelli bireylerin oranı % 1,25, görme engelli bireylerin oranı da % 0,60 olarak saptanmıştır. Dolayısıyla bu bulguya göre, toplam nüfus içinde ortopedik engellilerin sayısı görme engellilerin iki katıdır.

Görme ve ortopedik engelli katılımcıların sosyal ve demografik bilgilerine bakıldığında, 8 kişinin kadın, 15 kişinin erkek olduğu; en küçük kişinin 25 yaşında, en büyüğünün ise 56 yaşında olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcılardan 10 kişinin 25 ile 35 yaş aralığında, 9 kişinin 36 ile 45 yaş aralığında ve 4 kişinin de 46 ile 56 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir. Medeni durum açısından 13 kişi bekâr iken 10 kişi de evli olup herhangi bir işte çalışanların sayısı 12, çalışmayanların sayısı da 11'dir. Son olarak, katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında,

1 kişinin okuryazar değil, 7 kişinin ilköğretim mezunu, 2 kişinin ortaokul mezunu, 3 kişinin lise mezunu, 3 kişinin ön lisans mezunu ve 7 kişinin de lisans mezunu olduğu görülmektedir. Çalışmada katılımcılarla ilgili bilgiler kodlanarak verilmiştir. Örneğin 1. katılımcı K1 şeklinde, 2. Katılımcı K2 şeklinde kodlanmıştır.

Verilen Toplanması

Katılımcılardan verilerin elde edilmesi sürecinde, bir yandan bireylerin yaş, cinsiyet, engel türü, engel derecesi, çalışma durumu ve eğitim durumu gibi bilgilerin toplanmasında kişisel bilgi formu kullanılmış, bir yandan da bireylerin olguya dair görüşlerinin ortaya konulmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İlgili bilimsel literatür incelenerek hazırlanan kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmadan önce Bingöl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan çalışmanın bilimsel araştırma etiğine uygun olduğuna dair onay alınmıştır (Evrak tarih ve sayısı: 14.01.2022-E.43619). Uygulama sürecinde görüşmeler, tanıdıklar vasıtasıyla ulaşılan iki ortopedik ve bir görme engelli birey ile görüşülerek yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra kartopu örneklemeyle diğer katılımcılara da ulaşılarak gönüllü olanlarla görüşmeler yapılmıştır. Ulaşılan bir ortopedik engelli ve iki görme engelli birey ise görüşmeyi kabul etmediklerinden onlarla görüşülemedi. Görüşmeler esnasında, ortopedik engelli bireylerde 11. kişiden itibaren benzer görüşlerin ve tekrarların dile getirildiği görülmesine rağmen görüşmeler, tam doyuma ulaşmak için 14. kişiye kadar devam ettirilmiştir. Görme engelli bireylerde ise 7. kişiden itibaren benzer görüşlerin dile getirildiği görülmüş, fakat görüşmeler, 9. kişiye kadar devam ettirilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların istedikleri ve kendilerini rahat hissettikleri yerlerde yapılmıştır. Gönüllü şekilde katılım sağlamak isteyen bireylere, önce araştırmanın konusu ve amacı hakkında bilgi verilmiş ve onamları alınmıştır. Katılımcı bireylere

verdikleri bütün bilgilerin gizli kalacağı, sadece bilimsel amaçla kodlanarak kullanılacağı hakkında bilgilendirilme yapılarak güvenleri kazanılmaya çalışılmıştır. Görüşmelerden önce olumlu bir atmosfer oluşturularak katılımcıların rahat bir şekilde kendilerini ifade etmeleri sağlanmıştır. Ayrıca katılımcı bireylerin söylemleri çeşitli sonda sorularıyla da desteklenmiş, daha detaylı bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Onamları alınan katılımcılarla yapılan görüşmeler, ortalama 30 ile 50 dakika arasında sürmüş olup bu görüşmeler, kişilerin izinleriyle kayıt altına alınmıştır.

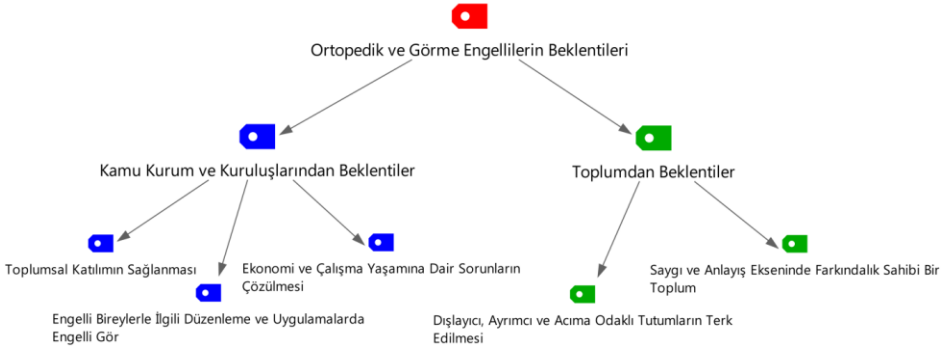
Verilerin Analiz Edilmesi

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen ses kayıtlarının önce çözümlemeleri yapılmıştır. Oluşturulan bu transkripsiyonlar, birkaç defa kontrol edildikten sonra MAXQDA programı aracılığıyla tematik olarak kodlanmıştır. Böylece belirli temalar ve kodlar oluşturulmuş ve veriler betimsel analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz, veri setinin belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması durumunu ifade etmektedir. Dolayısıyla burada katılımcıların görüşleri, genellikle doğrudan alıntılanarak metin içinde kullanılmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018: 239). Veriler analiz edildikten sonra bulgular, ilgili bilimsel literatür çerçevesinde tartışılmış ve değerlendirilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde, görüşme yoluyla elde edilen niteliksel verilen analizleri yapılmıştır. Bulgular, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Beklentiler” ve “Toplumdan Beklentiler” biçiminde iki ana tema altında toplanmış olup her ana temanın da altında çeşitli kodlamalar yapılmıştır. Katılımcıların, söz konusu beklentileriyle ilgili ana temalar ve alt kodlar şekil 1’de sunulmuştur.

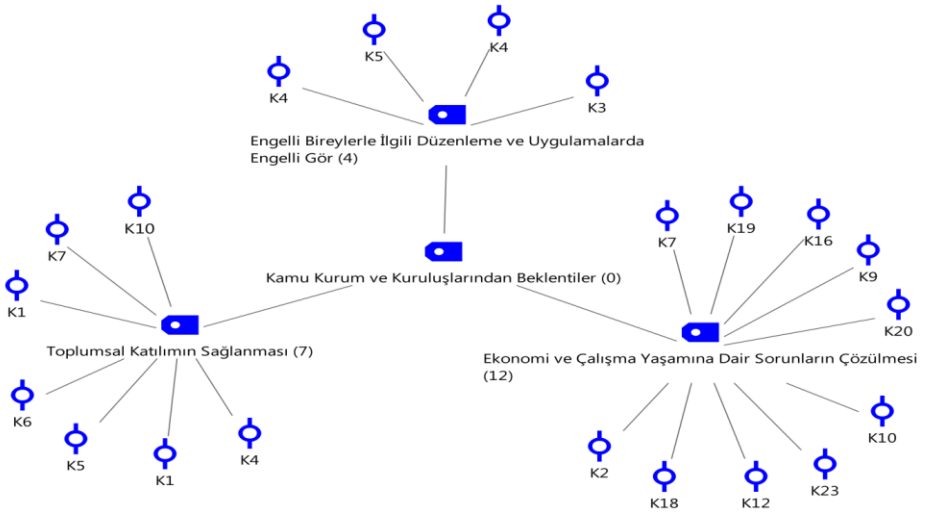
Görme ve Ortopedik Engelli Bireylerin Deneyimledikleri Sorunlar
Çerçevesinde Kamu Kurumlarından ve Toplumsal Yapıdan Temel Beklentileri

Şekil 1: Ortopedik ve Görme Engellilerin Beklentileriyle ilgili Ana Temalar ve Alt Kodlar

Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Beklentiler

Görüşülen bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarından beklentileri “Toplumsal Katılımın Sağlanması”, “Ekonomi ve Çalışma Yaşamına Dair Sorunların Çözülmesi” ve “Engelli Bireylerle İlgili Düzenleme ve Uygulamalarda Engelli Görüşlerinin Alınması” şeklinde kodlanmıştır. Katılımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarından beklentileriyle ilgili tema, kod ve katılımcı ilişkisi şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2: Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Beklentiler Tema-Kod-Katılımcı Modeli

Toplumsal Katılımın Sağlanması

Toplumsal yaşamda yaygın şekilde bulunan görme ve ortopedik engelli bireylerin toplumsal katılımlarında birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda bireylerin bağımsız ve etkin bir formda toplumsal katılım sağlamalarında öne çıkan temel hususlardan biri erişilebilirlik standartlarının yüksek olması ve bu konuda gerekli alt yapının tesis edilmesidir. Erişilebilirlik kapsamında, çevresel mimarinin engellilere uygun şekilde düzenlenmesinden toplu taşıma araçlarının donanımsal uygulamalarına kadar geniş bir yelpazedeki düzenleme ve uygulamalar ele alınmaktadır. Zira erişilebilirlik standartları, bireylerin, çalışma yaşamına katılım sağlamalarını; eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlerden faydalanmalarını; sportif, sanatsal ve kültürel hizmetlere erişimlerini ve de sosyalleşmelerini etkileyerek toplumsal aidiyetlerini perçinlemektedir. Ancak katılımcı bireylerle yapılan görüşmeler, toplumsal katılım noktasında çeşitli sorunların varlığını göstermektedir.

Bu konuda görme engelli olan K1 görüşlerini “*Keşke bu fiziksel düzenlemelere yönelik bütün engelliler ile alakalı alternatif erişilebilirlik sorunlarını çözmek için bu noktada biraz daha çaba gösterse.*” şeklinde dile getirirken, K10 ise “*Maddiyat, sadece evin eksiklerini görüyor, biz engellilerin eksiklerini pek görmüyor. Engellilere uygun daha iyi yollar, oturma yerleri, kaldırımlar vb. gibi şeyler yapılabilir.*” şeklinde görüşlerini dile getirmiştir.

Çevresel mimarinin standart şekilde düzenlenmesi, her geçen gün niceliksel artış gösteren görme ve ortopedik engelliler açısından birçok erişim ve ulaşım sorununa neden olmakta; bu minvalde kaldırımlar, yollar, binalar, engelli rampaları, sarı çizgiler vb. alanlarda çeşitli sorunlar olduğu gibi toplu taşıma sisteminin uygun olmaması, birçok yapıda asansörlerin olmaması gibi birtakım sorunlar da mevcuttur. Bu konudaki sorunlar K4’ün söylemleriyle pekiştirilebilir, K4’e göre engelliler, artık yaşamın her alanında var olduklarından yapılan düzenlemelerin standart olmaması, kendilerinin de dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu durumu, şöyle ifade etmiştir: “*Biz hayatın her noktasındayız artık hocam; öğretmeniz, memuruz, mühendisiz, biz artık hayatın her yerindeyiz, bunu kabullensinler. Bize normal insan olarak davransınlar ve her alandaki kişi kendi görevini layıkıyla yapsın, mühendis ev mi yapıyor ya bizi de düşünsün çok zor değil.*” (K4, erkek, 31, görme engelli).

Görme ve ortopedik engelli bireylerin erişilebilirlik standartlarını düşüren unsurlardan biri de toplumsal yaşamda engelli olmayan bireylerin bilinçsel farkındalık noktasındaki yetersizlikleridir. Engellilik alanındaki farkındalık eksikliğinden ötürü bireyler, engelliler için oluşturulan birçok alanı işlevsiz hâle getirmektedir. Bu kapsamda bazı esnafların kaldırımları ve sarı çizgileri işgal ederek eşya koymalarının dışında, bazı sürücülerin engelli rampalarının ve yollarının önüne araç park etmeleri gibi bireylerin yaratımı olan sorunlar bulunmaktadır. Bahse

konu sorunların ortadan kaldırılması için toplumsal farkındalığın sağlanması gerektiği gibi bu eylemlerde bulunanlara yönelik caydırıcı müeyyidelerin uygulanması da önem arz etmektedir. Bu uygulamaları, K1 şu söylemiyle desteklemektedir: *“Bu noktada birçok çalışma yapılıyor, en önemlisi de ifade edemedim, yani yaptırımların biraz daha güçlendirilmesi; cezaların, mesela birçok olay ile karşılaşılıyor, yani bu cezaların nasıl söyleyeyim cezaların caydırıcı olması lazım.”* (K1, kadın, 25, görme engelli).

Görme ve ortopedik engelliler, birçok alanda olduğu gibi kamu kurum ve kuruluşlarına da hem erişimde birtakım sorunlar yaşamakta hem de söz konusu kurumlardan hizmet alım sürecinde bazı sorunlar yaşamaktadır. Özellikle bazı katılımcılar, kamu kurum ve kuruluşlarının iç işleyiş mekanizmasında sorun yaşadıklarını belirtmekte, dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşlarında bazı pozitif ayırıcı uygulamaların olmasını talep etmektedirler. Bu bağlamda bahse konu kurumlarda engellilere dönük hizmet vermekle görevlendirilen bir birimin varlığını talep etmektedirler. Konuya dair bir katılımcının şu ifadeleri örnek verilebilir:

“Bütün kamu kurumları, giriyorsun içerde içinden çıkamıyorsun, yani bize biraz daha tolerans tanımaları lazım, yani orada bir birim olması lazım. Sadece iki kişi her kurumda oturup gelen engelliye yardımcı olması için devletin görevlendirmesi lazım, istisnasız bu bütün kurumlarda böyle. Cezaevinde bile varsa, cezaevi bile olsa cezaevi, yani gittiğim zaman bir mahkûm yakının varsa rahat bir şekilde görüşmem lazım.” (K5, erkek, 34, görme engelli)

Görme ve ortopedik engelli bireylerin, toplumsal katılımın dışında kaldıkları alanlardan biri de sportif, sanatsal ve kültürel faaliyet alanlarıdır. Bireylerin sosyalleşmeleri ve hoşça vakit geçirmeleri için önem arz eden bu alanlara, bireylerin farklı nedenlerden kaynaklı olarak, eşit şekilde erişim sağlayamadıkları görülmektedir. Söz konusu alanlar, bireylerin serbest zamanlarını değerlendirebildikleri ve öznel iyi

oluşlarını sağlayarak sosyalizasyon sürecinden geçtikleri alanlardır. Bir katılımcı, özellikle sportif faaliyetler konusunda aktif çalışan kulüplerin, engelliler alanında da bir dal veya branş oluşturmasının yasal bağlamda zorunlu kılınmasının engellilere önemli katkılar sağlayacağını düşünmektedir:

“Şunu yapsa devlet önce çok güzel olurdu: Mesela Türkiye’de belki binlerce kulüp var, her kulübün mutlaka engelliler branşı olması gerektiğini, bir engelliler dalının olması gerektiğini, böyle yasal olarak bunları getirmiş olsalar. Mesela birlikte dev bütçeli kulüplerin mesela Fenerbahçe, Galatasaray gibi, dese ki bunlara: siz işte bir engelli birimi oluşturmak zorundasınız. Engellilerin işte faaliyetlerine sizin de Galatasaray, Fenerbahçe veya Beşiktaş olarak sporcularınız katılmak zorunda, demiş olsa, otomatikman bu yeni engellilere veya da evde olanlara veya hiç bir şekilde sporla tanışmamış olan insanlarda daha rekabeti arttıracaktır.” (K6, erkek, 28, görme engelli)

Sosyal bir aktör olarak bireylerin toplumsal ilişki kurmaları ve diğer bireylerle etkileşimde bulunmaları önem arz etmektedir. Nitekim görme ve ortopedik engelliler, bu alanda da çeşitli engellerle karşı karşıya kalmakta, etkin ve eşit katılımın dışında tutulmaktadır. Bireylerin, aile kurmaları ve evlilik gerçekleştirmeleri, aynı zamanda onların sosyal ilişki ağlarını güçlendirmektedir. K7, engelli bireylerin evlilikte güçlük çektiklerini dile getirmiş olmakla birlikte devletin, bu konuda destekleyici ve teşvik edici olmasını talep etmiştir:

“Engellilerin evlenmesini isterim. Devletin engellilerin evlenmeleri için yardım etmesini isterim. Engelli bireylerin evlenirken zorluk yaşamamalarını isterim. Engelli vatandaş, mesela bir çocuk engelli yarın öbür gün annesi babası öldüğü zaman kardeşinin yanında ne kadar kalabilir? Ben sana soruyorum. Devlet evlenmeyi teşvik etsin, diyorum. Kimse sokaklarda kalmayın.” (K7, erkek, 37, görme engelli)

Katılımcıların görüşlerinden hareketle, örneklem kapsamındaki görme ve ortopedik engelli bireylerin, eşit ve bağımsız bir şekilde toplumsal katılım sağlamalarının önünde farklı nedenlere bağlı olarak

birtakım engellerin bulunduğu görülmektedir. Kamusal alana erişimde önemli bir husus olan erişilebilirliğin düşük standartlarda olması ve mimari düzenlemelerin standart biçimde tasarlanması, toplumsal katılımın önündeki en önemli sorunlar olarak görülmektedir. Bireyler, kamusal hizmet alımında sorun yaşadıkları gibi kültürel, sanatsal ve sportif aktivitelere katılımda da bazı bariyerlerle karşılaşmaktadırlar. Bununla birlikte, gündelik yaşamın ilişkiler ağında birtakım sorun ve engellerle karşılaşan ortopedik ve görme engelliler, birçok kazanımın, faaliyetin ve etkileşimin dışında kalmaktadırlar. Ortopedik engelli katılımcılar, özellikle yollar, kaldırımlar, bina girişleri, toplu taşıma sistemleri gibi alanların standart biçimde düzenlenmesinden dolayı toplumsal yaşama katılımda bağımsız hareket edemediklerini belirtmekte olup bu alanların, kendilerinin de dikkate alınarak düzenlenmesini talep etmişlerdir. Görme engelli katılımcılar da birtakım erişilebilirlik sorunlarından muzdarip olup bu konuda çeşitli beklentilerini dile getirmişlerdir. Özellikle toplu taşıma sisteminde ve kırmızı ışıklarda ses sisteminin olmaması, görme engellilerin bağımsız hareket etmesini olumsuz etkilediği gibi sarı çizgilerin üstüne veya yakınına tabela, ağaç vb. çeşitli engellerin bulunması da söz konusu olmaktadır. Ayrıca farkındalık düzeyi düşük olan esnafın kaldırımlara veya sarı çizgilere eşya koyması ve sürücülerin bilinçsizce araçlarını bu yerlerin girişlerine veya çıkışlarına park etmesi önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, bu sorunların önlenmesi için mevcut yaptırımların artırılmasını talep etmişlerdir. Evlilik alanında da toplumsal ön yargı ve maddi sorunlardan ötürü sorun yaşadıklarını ifade eden katılımcılar, kamu kurumlarının kendilerini desteklemesini ve evliliği teşvik etmesini beklemektedirler. Yine katılımcı bireyler, kamu kurum ve kuruluşlarından engellilerin daha iyi hizmet almaları için sadece onlara hizmet veren bir birimin kurulmasını istemişlerdir.

Katılımcıların görüşlerine bakıldığında, kamu kurum ve kuruluşlarının, bahse konu sorunlarla ilgili eşit vatandaşlık düzleminde

çeşitli yasal düzenlemeler yapması, politikalar geliştirmesi ve uygulaması beklenmektedir. Bireyler, özellikle kamu kurum ve kuruluşlarından erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesine ve toplumsal yaşama katılımlarının kolaylaştırılmasına dönük taleplerde bulunmuşlardır. İlgili bilimsel literatür incelendiğinde bu doğrultuda birtakım çalışmaların olduğu görülmektedir. Arslan vd. (2014) ve Kanyılmaz Polat (2020) da görme engelli bireylerin, çevresel iyileştirmeler ve erişilebilirlikte eşitliğin sağlanması hususunda çeşitli düzenlemelerin yapılmasını devletten beklediklerini ortaya koymuşlardır. Bu konuda benzer sonuçların ortaya çıkmasının temel nedeninin, engellilere yönelik kamusal politikaların benzer olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, toplumsal bakışın genellikle olumsuz olmasının da etkisi bulunmaktadır. Zira toplumdaki olumsuz tutum ve ön yargıların, siyasal aktörleri de etkileyerek karar ve politikalarını şekillendirdiği düşünülmektedir. Ayrıca bu durum, sadece Tokat ve Türkiye'ye özgü olmayıp birçok farklı toplumda da bazı farklılıklar göstermekle birlikte, benzer sorunların yaşandığı söylenebilir. Her ne kadar bu bulgular, sadece katılımcı bireylerin görüş ve beklentileriyle sınırlı olsa ve bir genelleme amacı gütmese de başka çalışmalarda sonuçlarla örtüşmektedir. Dolayısıyla söz konusu nedenlerden kaynaklı olarak bu tema ekseninde yapılan başka çalışmalar da benzer sonuçlar ortaya koymuştur. Bu kapsamda elde edilen bulgular, Burcu (2007), Chikuta vd. (2019), Genç (2015), Onur İnce vd. (2016), Karakuyu (2017) ve Öztapak'ın (2017) çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Ayrıca benzer sonuçlar, engelli üniversite öğrencilerinin beklentileri üzerine yapılan çalışmalarda da bulunmuş olup bu çalışmalarda engellilerin, fiziksel çevre tasarımının uygunluğunu ve diğer erişilebilirlik standartlarının artırılmasını talep ettikleri saptanmıştır. Bu çalışmalara Babic ve Dowling (2015), Burcu (2002), Namlı ve Suveren (2019) ve Mengi'nin (2019a) çalışmaları örnek verilebilir. Engelli bireylerin aileleri de Arıkan'ın (2001) çalışmasına

göre devletten toplumsal yaşamı kolaylaştıran çeşitli düzenlemelere ağırlık vermesini beklemektedir. Ayrıca Yücel ve Bulut'un (2020) çalışmalarına göre engelliler, kamu kurum ve kuruluşlarının, medyada engellilere hitap eden yayınlara ağırlık vermesini, yetkililerin empati yapmasını ve sadece engelliler gününde değil her zaman önemsenmeyi beklediklerini belirtmişlerdir.

Görme ve ortopedik engelli bireylerin ortaya koydukları bahse konu beklentilerinin arkasında deneyimledikleri sorun ve engeller bulunmaktadır. Çünkü engellilerin yaşamları, neredeyse bütün toplumlarda eşit vatandaşlık ilkesinin dışında tutulmuş, bireyler birtakım sorunlar nedeniyle eve kapatılmış ve bağımsız şekilde toplumsal katılımdan soyutlanmıştır. Bu nedenle zorlu bir yaşam sürecinden geçen görme ve ortopedik engelliler, bağımlı bireyler olarak görülmüş ve uzun bir dönem çeşitli kurumlara kapatılarak tedavi ve rehabilite edilmeye çalışılmıştır. Sanayileşme ile artan kentleşme sürecinde, bireylerin toplumsal katılım sorunu daha da derinleşmiş ve sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Farklı bir ifadeyle, modernitenin dışında batılı post-endüstriyel toplumlarda da bağımsız katılım sorunu devam etmiştir.

Batı toplumlarında toplumla bütünleşen öznelere, bağımsız ve girişimci bireyler şeklinde görülerek bir "normallik kültürü" yaratılmış, toplumdaki soyutlanan bireyler ise bu kültürün dışında kalan bağımlı, pasif ve yoksul bireyler olarak görülmüştür. Bu durum, engelli bireylere yönelik mevcut yaklaşımı açık biçimde ortaya sermektedir (Galvin, 2011: 488). Görme ve ortopedik engellilerin pasif ve bağımlı bireyler olarak görülmesi, toplumsal katılım noktasındaki politika ve uygulamaları olumsuz etkileyerek, bireylerin birçok alanda sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Özellikle erişilebilirlik alanında yaşanan sorunlar, bireylerin toplumsal yaşama katılımını ve kamusal hizmetlere erişimini engellemektedir. Dolayısıyla bireylerin işlerine gitmede, eğitim ve sağlık hizmetini almada, ibadetlerini yerine getirmede ve alışveriş

yapmada ulaşım noktasında birtakım ihtiyaçları bulunmaktadır (Hwang vd., 2020: 264). Çeşitli ihtiyaçları olan görme ve ortopedik engelli bireyler, toplumsal katılımın dışında tutulduklarından dezavantajlı hâle gelmektedirler.

Sosyal dışlanma yaşayan dezavantajlı görme ve ortopedik engelli bireylerin topluma dâhil olmalarını engelleyen bariyerlerin ortadan kaldırılmasında dâhil etme politikaları önemlidir. Birtakım engeller nedeniyle toplumsal yapıya dâhil olamayan engelli bireyler için son zamanlarda internetin dâhil edici bir araç olarak kullanılması gündeme gelmiştir. Ancak bilgisayar ve internetin bağımlılık yapan özelliği dikkate alındığında, engelli bireylerin bilgisayar başında çok zaman geçirmeleri eve kapanmalarına neden olmakta ve asosyallik yaratarak sosyal dışlanmayı yeniden üretebilmektedir (Köten & Erdoğan, 2014: 22-23). Bu yüzden engelli bireylerin, kamu kurum ve kuruluşları tarafından özellikle reel yaşamda eşit vatandaşlık ilkesi ekseninde değerlendirilerek sosyal içermenin gerçekleşmesi ve mevcut engellerin ortadan kaldırılması önem arz etmektedir.

Ekonomi ve Çalışma Yaşamına Dair Sorunların Çözülmesi

Görme ve ortopedik engelliler, dezavantajlı ve yoksul gruplardan biri olmakla birlikte, bu sorunun tarihsel bir arka plana sahip olması, yoksulluğun sürekliliğine işaret etmektedir. Birçok alanda olduğu gibi finansal açıdan da bağımlı bireyler olarak görülen ve hayırseverlik ekseninde yaklaşılan engelliler, istihdamın dışında tutulmuş, temel ihtiyaçlarını karşılamada bile bağımlı hâle getirilmiştir. Özellikle sanayileşmeyle birlikte gelişen seri üretime dayalı küresel kapitalizm, görme ve ortopedik engellileri çalışma yaşamından soyutlamıştır. Ancak görme ve ortopedik engelli bireylerin ekonomik alandaki sorunları yirmi birinci yüzyılda da devam etmekte, daha çok sosyal yardımlar perspektifinden bakılmakta ve bireylerin otonomik yapıları için hayati derecede önemli olan çalışma yaşamına katılım sağlama sorunu devam

etmektedir. Bu bağlamda görüşülen bireyler, finansal alanda deneyimlenen bu sorunların ortadan kaldırılmasını talep etmişlerdir. Örneğin K16, beklentilerini şöyle dile getirmiştir: *“Engelliler yasası gözden geçirilmeli, engelli haklarını da gözden geçirmeliler, onun dışında kamunun dışındaki işsiz olan engelli hakları da düzenlenmeli diye düşünüyorum. Çok fazla sıkıntıları olanlar var, maddi manevi anlamda desteğe ihtiyacı olan çok fazla insan var.”* (K16, kadın, 36, ortopedik engelli). Özellikle görme ve ortopedik engelli bireylerin bir kısmı, bazı özel donanım ve araçlara ihtiyaç duyduğundan ek maliyetleri artmakta, ancak maliyetlerini karşılayacak yeterli derecede gelire sahip olmadıklarından devletten bu yönde beklentileri bulunmaktadır. Bu durum, K20’nin görüşleriyle örneklendirilebilir: *“Ben, tekerlekli sandalyelilerin akülü arabaları gibi bazı ihtiyaçları oluyor, akü bitince ortada kalıyorlar, onları karşılamada yardımcı olunsun. Bunlar olmayacak çok zor şeyler değil yani. Mesela benim gibilerine de üç tekerlekli motor sağlarsa çok iyi olur.”* (K20, kadın, 52, ortopedik engelli). K10 ise taleplerini şu şekilde dile getirmiştir: *“Devlet maddi olarak daha kaliteli protez veya kulaklık sunabilirler. Ben ve benim gibi engellilerin isteklerini ücretsiz en iyi şekilde karşılayabilirler.”* (K10, erkek, 48, ortopedik engelli).

İş gücü piyasasının dışında kalan ve genelde sadece sosyal yardımlarla geçinmeye çalışan görme ve ortopedik engelliler, temel gereksinimlerini karşılamada güçlük çekmektedir. Bu kapsamda bir katılımcı, bazı bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada bile sorun yaşadıklarını belirtmekte, kamu kurum ve kuruluşlarından bu konudaki beklentilerini şu cümlelerle ifade etmektedir: *“Engellilere bazı konularda destek olsun yeter, bir tek benim için değil, herkes için. Yani dar geçimli olanlar var onlar için, kimi evinde yiyeceği içeceği yok, kimi maddi olarak sıkıntıda, diyemiyorlar da onların tespit edilmesi... Benim için değil, ben istemiyorum.”* (K12, erkek, 35, görme engelli). Bu konuya dair başka bir katılımcı da ilgili kurumlardan beklentilerini şöyle

sıralamıştır: *“Devletten kendi şahsıma bir beklentim yok, ama çok ihtiyacı olan insanlar var, engelli arkadaşlarımız. Bunu görmesi lazım, nasıl bir maaşının peşine düşüyorsa mesela devlet, engellilerin de durumuna bakması, değerlendirmesi lazım. Engellileri bu konuda biraz daha düşünmeleri lazım.”* (K19, erkek, 45, ortopedik engelli). Ortopedik engelli olan K9 ise bazı sağlık sorunları yaşadığını belirtmekte ve bu durumla ilgili beklentisini *“Devletten tedavimi ettirip sağlığıma kavuşabilmem için yardımcı olmasını isterim.”* cümlesiyle dile getirmektedir.

Görme ve ortopedik engellilerin ekonomik anlamda bağımsız olmamalarının ve temel ihtiyaçlarını karşılamada sorun yaşamalarının temelinde iş gücü piyasasının dışında kalmaları yatmaktadır. Yaşanan bu sorunlara yönelik bir çözüm mekanizması ve asgari ihtiyaçları gidermenin yolu olarak görülen engellilik maaşı gibi birtakım sosyal yardımlar da yetersiz kaldığından çözümleyici bir işleve sahip değildir. Dolayısıyla farklı ekonomik sorunlar yaşayan görme ve ortopedik engelli bireylerin temel taleplerinden biri, çalışma yaşamına katılımlarının kolaylaştırılmasıdır. Özellikle bireyler, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmalarının teşvik edilmesine dönük düzenlemelerin yapılmasını talep etmektedirler. Bu bağlamda görme engelli olan K7 devletten beklentilerini, *“İş ortamını teşvik etsin, mesela devlet kolaylık sağlasın engellinin çalıştırılması için.”* cümlesiyle ifade ederken, ortopedik engelli K18 ise beklentilerini *“Engelliler adına daha çok kadro açmalarını istiyorum.”* cümlesiyle ifade etmiştir.

Bireylerin bu beklentileri, görme ve ortopedik engelli katılımcıların istihdam alanında mutlak biçimde birtakım sorunlar yaşadıklarının somutlaşmasını yansıtmaktadır. Bireylerin iş gücü piyasasına katılım sağlama yönündeki talep ve beklentilerini, başka örnekler üzerinden de somutlaştırmak mümkündür. Örneğin bir katılımcı, beklentisini şöyle dile getirmiştir: *“Devletten ne bekliyorum?”*

İki tane çocuğum var, onları okuttuğum zaman bir işe yerleştirmesini istiyorum devletten, yani ne isteyebilirim ki.” (K17, kadın, 56, ortopedik engelli). Bir diğer katılımcı da istihdam üzerinde durmakla birlikte, sosyal yardım kapsamında verilen engellilik maaşının da yükseltilmesini beklemektedir. İlgili bireyin kendi ifadeleri şöyledir: *“Devletten ben ne beklerim? Sadece maaşlarımızın çoğalmasını, bir de bu engelli memurların alınmasını daha da artırılmasını bekliyoruz.”* (K14, erkek, 33, ortopedik engelli). Türkiye’de engelli bireylerin kamu kurumlarına alımlarında Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPS) yapılmakta, bireyler belirlenen kontenjanlar kapsamında atanmaktadır. Bazı bireylerin, bu uygulamayı yetersiz gördükleri ve buna karşı oldukları görülmektedir:

“Kamu kurumları sınavsız engelli alabilirler, engelli alırken neden sınav ve mülakat şartı koyuyorsunuz, neden bir eğitim durumu koşullu koyuyorsunuz, tamam eğitim durumunu geçtim ama sınav neden? Ben, bugün bir kamu kurumunda olabiliydim.” (K2, kadın, 36, ortopedik engelli)

Kamuya ait bir kurumda çalışan K23, engellilerin sadece çalışma yaşamına katılımda sorun yaşamadıklarını, çalışan bireylerin de kariyer yükselmesi ve özlük hakları gibi çeşitli konularda sorun yaşadıklarını belirtmiştir. Bahse konu katılımcı, yaşadıkları problemlerin çözülmesi hususunda birtakım taleplerde bulunmuştur:

“İşe girmemiz zaten zor, çalışanlar da zorluk çekiyor. Çalışan engellilerin özlük hakları mutlaka iyileştirilmeli, çünkü emeklilikte de maaşlarımız çok düşüyor. İşyerinde zaten ilerlememiz çok zor, bunun da düzeltilmesi lazım. Devletin bu konularda bazı düzenlemeler yapmasını bekliyoruz.” (K23, erkek, 44, ortopedik engelli)

Genellikle istihdamın dışında kalan ve birtakım ekonomik sorunlar deneyimleyen katılımcı bireyler, iş gücü piyasasına katılım sağlamayı talep etmişlerdir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmak istediklerini beyan ederek, devletin bu konuda bazı kolaylıklar

sağlamasını, kontenjanları artırmasını ve bazı yasal düzenlemeler yapmasını beklediklerini dile getirmişlerdir. Bu konuda bireylerin, negatif tutumundan ve istikrarlı olmamasından dolayı özel sektöre pek sıcak bakmadıkları anlaşılmaktadır. Çalışan katılımcılar da kariyer ilerlemesinde sorun yaşamakta ve diğer bireylerin olumsuz tutumlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bireylerin çalışma yaşamına katılımları, sadece maddi bir gelir için gerekli olmayıp aynı zamanda bireylerin sosyalleşmeleri için de gereklidir. Ayrıca bazı görme ve ortopedik engelli bireyler, çeşitli özel donanım, araç ve gereç kullandıklarından ek giderleri olmakta, dolayısıyla kamu kurumlarının bu konudaki ödemeleri artırmasını istemektedirler. Katılımcıların görüşlerinden de anlaşılacağı üzere bireyler, birtakım ekonomik sorunlar yaşadıklarından gereksinimlerini karşılamada güçlük çekmektedirler. Netice itibarıyla katılımcı bireylerin devletten temel beklentileri, başta kamu kurumlarında olmak üzere çalışma yaşamına katılımlarının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesidir. Ayrıca çalışan bireylere yönelik kariyer ilerlemesi ve özlük haklarıyla ilgili bazı iyileştirici düzenlemelerin yapılmasını beklemektedirler. Bununla birlikte, sosyal yardımların ve engellilik maaşının artırılmasını talep etmektedirler.

Katılımcı görme ve ortopedik engelli bireyler, çalışma yaşamına katılmayı ve ekonomik anlamda çeşitli şekillerde desteklenmeyi talep etmişlerdir. İlgili bilimsel literatür incelendiğinde bu doğrultuda birtakım bulgulara rastlanmaktadır. Örneğin Kanyılmaz Polat'ın (2020) çalışmasına göre görme engelliler, çalışma yaşamında işverenlerin ayrımcı uygulamalara son vermesini ve engel durumu göz önüne alınarak görevlendirilme yapılmasını talep etmişlerdir. Ayrıca Arslan vd. (2014), görme engellilerin istihdama katılım sağlama beklentilerini ortaya koymuşlardır. Bu sonuçların, mevcut araştırmanın bulgularıyla örtüşmesinin temel nedeni, ekonomi ve istihdam alanlarındaki sorunların yaygın olması ve tüm toplumlarda farklı boyutlarda ve derecelerde bu sorunların yaşanmasıdır. Farklı bir söylemle, bu sorunların kaynağını,

kamu politikalarının yetersiz olması ile toplumsal çerçevede inşa edilen dışlanma, damgalanma ve marjinalizasyon gibi olumsuz tutum ve davranışlar oluşturmaktadır. Bu durum ise görme ve ortopedik engelli bireylerin beklentilerini de birbirine benzetmektedir. Ayrıca çalışmanın bulguları, söz konusu nedenlerden ötürü Schur vd. (2005), Genç (2015), Whitney vd. (2021), Kaldık (2021), Ali vd. (2011) ve Mengi'nin (2019b) çalışmalarıyla da örtüşmektedir. Yine çalışmanın sonuçları, TÜİK (2011) tarafından yapılan Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması'ndaki engelli bireylerin kamu kurumlarından iş bulma olanaklarının, çeşitli hizmetlerle ilgili imkânların ve sosyal yardımların artırılması yönündeki beklentileriyle de örtüşmektedir.

Engelli bireylerin beklentileri, deneyimledikleri ekonomi ve istihdam alanındaki sorunlar ekseninde şekillenmektedir. Özellikle görme ve ortopedik engelli bireylerin ekonomik koşullarının yetersizliği, sadece mutlak yoksulluk bağlamında temel beslenme durumuyla ilintili bir sorun değildir. Bu engellilerin beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamaları insani bir yaşam için yetersiz olup bireylerin sosyal, kültürel ve sanatsal yaşama da etkin biçimde katılım sağlama hakkı ve ihtiyacı bulunmaktadır. Başka bir söylemle, bireylerin bağımsız bir şekilde toplumsal katılım sağlamalarında ekonomik faktörlerin belirleyiciliği yüksektir. Ancak görme ve ortopedik engelliler, bu bağlamda çeşitli dezavantajlar sarmalında bulduklarından engelli olmayan bireylerle eşit koşullara sahip olmayıp düşük gelir düzeyine sahiptirler. Bu kapsamda Burcu'nun (2004) çalışması, görme engellilerin alt ve orta derecede bir gelire sahip olduklarını ortaya koymuştur. Bireyler, bu nedenle yoksulluğu da deneyimleyerek birçok hizmetin dışında kalmaktadırlar.

Görme ve ortopedik engeli bireyler, genellikle “üretken olmayan” şeklinde kategorize edilerek sosyal dışlanma ve yoksulluk sarmalında bir yaşam sürdürmekte; çalışma yaşamı, eğitim, sağlık, ulaşım, konut gibi

alanlarda çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar (Altuntaş & Atasü Topçuoğlu, 2016: 27). Özellikle iş gücüne katılımda dezavantajlı gruplardan biri olan engelliler, aynı zamanda herhangi bir ekonomik kriz veya durgunluk döneminde işini kaybetme ve yeni iş bulma noktasında diğer bireylerden daha dezavantajlıdırlar (Kruse & Schur, 2003: 32-33). Ayrıca çalışan engelliler de genelde kalifiye olmayan ya da az kalifiyeli işlerde ve düşük statülü işlerde çalıştıklarından gelirleri düşüktür. Statüsü yüksek işlere geçmeleri de kolay olmamakta; bu noktada engelliler, yeteneklerini yeteri kadar kullanmalarına fırsat verilmediğini, mesleki ve beceri geliştirme eğitimi olanaklarına sahip olmadıklarını belirtmektedir (Fevre, 2017: 593). Oysaki görme ve ortopedik engelli bireylerin, onurlu ve saygın bir yaşam sürdürerek toplumsal katılım sağlamalarında, iş gücü piyasasına katılımlarının önemli etkisi bulunmaktadır (Şen, 2018: 137).

Görme ve ortopedik engelli bireylerin istihdamına yönelik politikalar, bütün dünyada uzun zamandır üzerinde durulan bir konudur. Bu sorunun üstesinden gelebilmek için istihdam kotası, sosyal güvenlik, mesleki rehabilitasyon ve ayrımcılığı ortadan kaldırma çalışmaları gibi birtakım stratejiler geliştirilmektedir. Keza tüm bu çalışmalara rağmen engelli bireylerde istihdam sorunu devam etmekte olup işsizlik ve yoksulluk, engelli bireyler için temel bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır (Schriner, 2011: 280). Başka bir deyişle, her ne kadar görme ve ortopedik engelli bireylerin istihdam alanında ve çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunların çözülmesi noktasında farklı çalışmalar yapılsa da bireylerin istihdam ve ekonomi alanındaki sorunları devam etmektedir. Bu durum, katılımcıların yaşamlarında deneyimlendiğinden beklentilerini de biçimlendirmektedir.

Engelli Bireylerle İlgili Düzenleme ve Uygulamalarda Engelli Görüşlerinin Alınması

Görme ve ortopedik engelli bireylerin tüm mücadelelerine rağmen hâlen gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere, engelli bireylerle

ilgili yasal düzenleme ve uygulamalarda genellikle engellilerin görüşlerine başvurulmamakta, kararları onların adına engelli olmayan bireyler almaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin de bu konudan muzdarip oldukları anlaşılmaktadır. Bireyler, kamu kurum ve kuruluşlarının, engellilerin sorun ve ihtiyaçları noktasında kendileriyle görüşmesi gerektiğini belirtmekte, ayrıca engellilerle ilgili çalışmalarda görüş ve önerilerinin alınmasını talep etmektedirler. Bir katılımcının aşağıdaki görüşleri, bu durumu net bir biçimde açıklamaktadır:

“Devletten beklentim, engelliler için bir şey yapmak istiyorsa onların fikir ve görüşlerini baz alarak yapsın ve engelliler, hani sürekli aralık ayında veya mayıs ayında yemek yiyip bir şeyler içmek istemiyor. Gerçek bir ilgi istiyor, hani maddi bir ilgi değil manevi bir ilgi istiyor. Engellilere iyilik yaparken veya bir şey yaparken onların sorunlarının, eksiklerinin, gereksinimlerinin ne olduğunu onların ağzından duyarak yapmalı.” (K3, erkek, 33, görme engelli)

Görüşülen bireyler, kendileriyle ilgili konularda engelli olmayan bireylerin karar vermesini istememekte, kendileriyle ilgili düzenleme ve uygulamalarda fikirlerinin alınmasını talep etmektedirler. Zira düzenlemeler standart bir şekilde yapılmakta, görme ve ortopedik engellilerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır. Katılımcılara göre çevresel mimari, engelli olmayan bireylere göre inşa edilmekte, engellilerin görüş ve önerileri alınmamaktadır. Katılımcılar, her engel grubunun farklı gereksinimleri olduğundan, uygulamalarda mutlaka görüşlerinin alınması gerektiğini belirtmekte, özellikle yerel yönetimlerde karar mekanizması olan meclislerde engellileri ilgilendiren kararların alınmasında söz hakkına sahip olmak istediklerini belirtmektedirler. Bir katılımcı bu konuyu şöyle özetlemiştir:

“Eğer ben engelliysen, benimle ilgili kararı sağlam insanın vermesini istemem. Şimdi diyor ki burada belediyede 20 kişilik bir idare meclisi var, ben buraya bir kaldırım yapacağım. Bu kaldırımı, bir görme engelli bir tane de ortopedik engelli olması lazım yapılırken, niye? Çünkü sağlam insan benim ne yaşadığımı bilmez. Bir görme engelli sağlam insanın

göremediğini de görür, bir ortopedik engelli görme engellinin göremediğini görür. Yani ortopedik engelliyle görme engelli ya da başka engelli aynı değil düzenlerken, bir mecliste karar almıyorsa engellilerin de olması lazım.” (K5, erkek, 34, görme engelli)

Son yıllarda görme ve ortopedik engelli bireylerin, hakları konusunda sahip oldukları farkındalık düzeyi dünya ölçeğinde artmaya başlamıştır. Bireyler, artık karar mekanizmasına dâhil olmak istemekte, başta erişilebilirlik alanı olmak üzere kendilerini ilgilendiren bütün alanlarda yapılan düzenlemelerde söz hakkına sahibi olmak istemektedirler. Katılımcılara göre, engelli bireylerin yaşadıkları sorunları, diğer bireyler yani engelli olmayanlar deneyimlediklerinden bilmemekte ve bilmedikleri için de yaptıkları düzenlemeler eksik kalmaktadır. Bu yüzden engellilerin sorunlarına yönelik en iyi çözüm pratiklerini yine engelliler sunabilmektedir. K4, bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Şu cümleye katılıyorum: engelliyle ilgili kararı engelli versin. Ama seçimlere herkes normal girsin, ama engelliyle ilgili kararı engellinin vermesi gerçekten güzel bir cümle. Çünkü diğer insanlar bilemez ki bizim ne yaşadığımızı, öyle olmayınca bilemez; yani kimse o şekle gelmeyince bilemez, o hissi hissedemez. Ama bir kaldırımın yapılma şeklini bir görme engelli daha iyi tarif edebilir. O olsaydı bunların yapılmasında, planlamasında belki de o fikri verecekti. Ona özel bir yer yapmana gerek yok, hepsine aynı yap, herkes gelebilsin.” (K4, erkek, 31, görme engelli)

İlgili katılımcı, özellikle fiziki çevre tasarımlarındaki sorunlar üzerinde durarak, yapılan düzenlemelerde engelli bireylerin görüşlerinin alınmasının önemine değinmiştir. Dolayısıyla bireylerin görüş ve önerileri alınmadığından, engelliler için birçok ayrı düzenlemenin yapılmak zorunda kalındığını beyan eden katılımcı, ifadelerini şöyle sürdürmüştür:

“Uygulamada engelliye düşünsün, gerekirse çok zor değil eminim ulaşacağı çok kolay bir tane engelliye yanına alsın. Çok zor değil bu, bak buraya bina yapıyorum, girişini falan nasıl yapıyorum, sorsun, ya vallahi

çok zor değil bu. Bir mimar bina mı yapacak sorsun, belediye bir kaldırım mı yapacak, bir tesis mi yapacak sorsun, çok zor değil. Bize ayrı bir yer yapmasın, yaparken bize sorsun. Biz fikrimizi söyleyelim, herkes eşit kullansın, ne gerek var ki ayrıya çok basit.” (K4, erkek, 31, görme engelli)

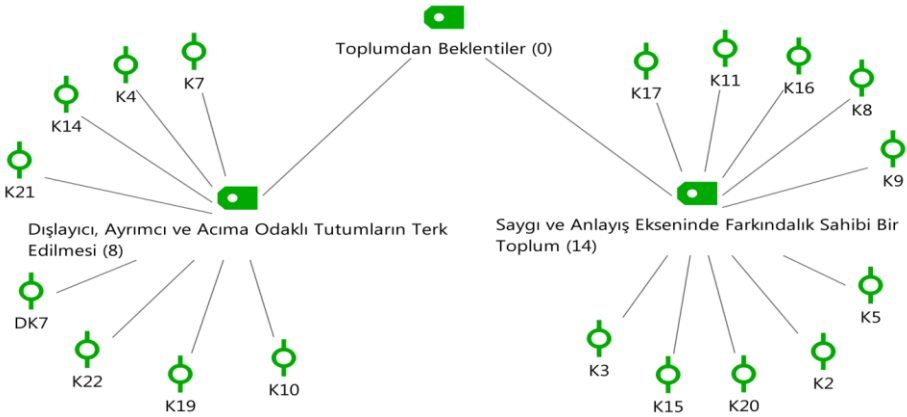
Fiziksel ve toplumsal çerçevede yapılan her türlü düzenleme, görme ve ortopedik engelli bireylerin yaşamlarını etkilemektedir. Genel olarak yapılan bu düzenlemelerin, engelli olmayan bireyler tarafından standart bir formda yapıldığı düşünüldüğünde, engelli bireylerin yaşamlarının güçleştiği kolaylıkla anlaşılmaktadır. Görüşülen bireyler, engellilerin kendi yaşamlarıyla ilgili düzenleme ve uygulamalarda karar sahibi olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Görme ve ortopedik engellilerin bağımsız yaşam ve eşit vatandaşlık ekseninde talepleri olmakla birlikte, özellikle kamu kurumlarının öncülüğünde yapılan düzenlemelerde görüşlerine başvurulmasını beklemektedirler. Görüldüğü üzere görme ve ortopedik engelliler, artık alınan kararların nesnesi olmaktan ziyade öznesi olmak istemektedirler. Bireylere göre sorunlara yönelik en iyi çözüm üretenler, ilgili sorun konusunda deneyim sahibi olan kişilerdir. Bu bağlamda elde edilen bulgular, Onur İnce vd. (2016) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Söz konusu bu paralelliğin temel nedeninin de kamusal politikaların ve toplumsal anlayışın birçok yerde benzer olması olduğu düşünülmektedir. Zira genellikle engelli bireylere dönük toplumsal ve kültürel tanımlama biçimleri benzerlik göstermekte ve bağımsız yaşamı önleyici işlev görmektedir.

Görme ve ortopedik engelli bireyler, tarihsel bağlamda bağımlı ve edilgen bireyler olarak görülmüş, engelli olmayan bireylerle aynı çerçevede ve haklar ekseninde değerlendirilmemiştir. Bu anlayış, neredeyse 1960’lı yıllardan sonra gelişmeye başlayan engelli hakları hareketine kadar devam etmiştir. Engelli hakları hareketinin gelişmesiyle birlikte bu anlayışa itiraz edilmiş, engellilerin bağımsız yaşam ve eşit vatandaşlık argümanları yükselmeye başlamıştır. Farklı bir ifadeyle,

engelli hakları hareketinin temel taleplerinden biri, bütün düzenleme ve uygulamaların eşit vatandaşlık kapsamında yapılması, engelli bireylerle ilgili konularda engellilerin karar vermesi hususudur.

Toplumdan Beklentiler

Engelli bireylerin çeşitli sorunlar yaşamalarının temel nedenlerinden biri toplumsal yapıdır. Katılımcı bireylerin toplumdan beklentileri, “Dışlayıcı, Ayrımcı ve Acıma Odaklı Tutumların Terk Edilmesi” ve “Saygı ve Anlayış Ekseninde Farkındalık Sahibi Bir Toplum” başlıkları altında kodlanarak sunulmuştur. Katılımcıların, toplumdan beklentileriyle ilgili tema, kod ve katılımcı ilişkisi şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3: Toplumdan Beklentiler Tema-Kod-Katılımcı Modeli

Dışlayıcı, Ayrımcı ve Acıma Odaklı Tutumların Terk Edilmesi

Toplumsal katılımın dışında tutulan ve çeşitli ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kalan görme ve ortopedik engelli bireyler, genellikle toplumda acınan, küçümsenen ve hayır işlenecek bireyler

olarak görülmektedir. Çalışma kapsamında görüşülen bireyler, deneyimlenen bu sorunları dile getirmekte ve bu konuda toplumdan çeşitli taleplerde bulunmaktadırlar. Bu bağlamda bir katılımcı, toplumsal beklentilerini şu biçimde ifade etmiştir: *“Toplumdan engellileri dışlamamalarını, onlarla oturup böyle sorunlarını konuşmalarını istiyorum. Yaşadıklarımızın kolay şeyler olmadıklarını anlamalarını, bir gün herkesin engelli adayı olabileceğini ve şükretmeyi bırakmamalarını bekliyorum.”* (K10, erkek, 48, ortopedik engelli). Toplumun küçümseyici bir biçimde bakmamasını isteyen ortopedik engelli K19, talebini *“toplumdan beklentim, biz engellilere iyi davranılması, hor gözle bakılmaması”* şeklinde dile getirirken, yine görme engelli olan K22 ise beklentisini *“Engelliymiş gibi kabullensinler.”* cümlesiyle dile getirmiştir. Katılımcılar, toplumun genelde görme ve ortopedik engellilere olumsuz, ön yargılı ve dışlayıcı baktığını düşünmektedirler. Bu minvalde, bir katılımcının aşağıdaki görüşleri örnek verilebilir:

“Engellilere kötü bakmasınlar, toplumdan beklentim bu. Mesela caddede yürüyorsun, yanından geçiyorum, yanlış anlama Allah’ın yarattığı bir kulum, Cenab-ı Allah yaratmış. Aaa adamın kafası yamuk, adamın şuyu şöyle. Bunu 20 yaşında bayan da diyor, 80 yaşında ninem de diyor, 60 yaşındaki dedem de diyor. Anlatabildim mi? Otobüste bayanın yanında oturuyorsun, tamam kötü amaçla oturmuyorsun, ama araba gidiyor, fren yapıyor ve bayan kalkıyor. Hâlbuki ikili koltuk diyor. Yarın öbür gün senin de çocuğun olacak, senin de çocuğun aynı duruma gelecek.” (K7, erkek, 37, görme engelli)

Toplumsal sistemdeki bu sorunlardan dolayı görme ve ortopedik engelli bireyler, toplumsal katılımın dışında kalmakta ve sosyalleşme noktasında sorun yaşamaktadırlar. Oysaki tüm bireylerin olduğu gibi engellilerin de tam, bağımsız ve etkin biçimde toplumsal katılım sağlama hakkı bulunmaktadır. Bireylerin çeşitli sosyal, kültürel ve sportif aktivitelere katılım sağlayarak sosyalleşmeleri ve serbest zamanlarını değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu durum, görme ve ortopedik engelli bireylerin hem yaşam doyumlarını yükseltmekte hem de öznel iyi

oluşlarını olumlu etkilemektedir. Ancak bireylerin sosyalleşmelerinde ve toplumsal katılımlarında birtakım sorunların varoluşu, yaşamlarını güçleştirmektedir. Bu doğrultuda K21, görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Toplumdan ben çok fazla bir şey beklemiyorum kendi engelliliğim için. Hani baktığımızda genel olarak hani bunu herkes söylüyor da biz de söyleyelim eksik kalmasin, engellilere şöyle: onların da eğlenmeye, sosyalleşmeye hakkı olduğuna inananlardanım. Hani insanlarda bazı modeller oluyor, hani ben cevaplarını tabi ki onlara veriyorum. Hani ne gereği var, zaten işe gidip gelmede zorlanıyor devlet parasını versin evde yatsın. Sen kendin mesela bu dönemde evde kaldın, niye bunalıma girdin? Dışarı çıkamıyor adamlar, bunalıma girerler haklı mı haklılar, yani adam bunalıma girdi, yani kimse ile görüşemiyor. Sen bak işte yani Allah'ın derler ya sopası yok ki insanların kafasına vursun. Yani onlara sosyalleşmenin, ben geçenlerde bunu söyledim, hani demek ki sizinle konuşacaktık.” (K21, erkek, 40, ortopedik engelli)

Toplumun, görme ve ortopedik engelli bireyleri marjinalize etmesi ve ötekileştirmesi “sağlam bedenlilik” ideolojisinin bir yansıması olarak kabul edilmektedir. Engelliliğin patolojik ve bireysel bir trajedi olarak görülmesi, farklı problemlere kaynaklık etmekte; toplum, görme ve ortopedik engellilere kimi zaman acıma eksenli bakmakta ve incitici davranmakta kimi zaman da onları yük olarak görmektedir. Görüşülen bireylerin bir kısmı daha çok acımaya odaklanmakta, toplumun kendilerine farklı davrandığını, acıdığını ve bu durumun da onları incittiğini belirtmektedirler. Bu kapsamda ortopedik engelli K14, “*Toplum bize acımasın, bize normal bir insana nasıl davranılıyorsa öyle davransın, öyle baksın yani, acır gözüyle bakmasın.*” şeklinde beklentilerini dile getirirken, K4 ise beklentilerini şöyle dile getirmiştir: “*Aslında toplum daha fazla bizi incitiyor, bize acımaları normal dışı biriymişiz gibi davranmaları, ha bunlar bizi daha fazla incitiyor. Bize normal davransınlar, özellikle evliliklerde, iş hayatında ve gittiğimiz yerlerde bize farklı bakmasınlar.*” (K4, erkek, 31, görme engelli).

Görme ve ortopedik engellilerin toplumsal düzlemde dışlandıkları ve ayrımcılığa uğradıkları alanlardan biri de evliliğdir. Genel olarak görme ve ortopedik engelli bireylerin büyük çoğunluğu, aynı zamanda yoksul olduklarından çiftte dezavantaj yaşamaktadırlar. Farklı bir ifadeyle bireyler, hem engelliliği hem de yoksulluğu deneyimlediklerinden evlilikte sorun yaşamaktadırlar. Katılımcılar, evlilikte maddi koşulların artık öne çıktığını, bireylerin diğer özelliklerinin önemsenmediğini belirtmektedirler. Bu konuyu bir katılımcı, sitemli bir biçimde şöyle ifade etmiştir:

“Toplum iyi bakmıyor, toplum engelliye bakmıyor; yok memur olacak, yok arabası olacak. Dini bilgilerini sormuyorlar. Bu adam imanlı mı, bu adam evine bakar mı, bu adam bunu yapar mı? Bakmıyorlar. Bu adamın evi var mı, var; arabası var mı, var; memuriyeti var mı, tamam.” (K7, erkek, 37, görme engelli)

Görme ve ortopedik engellilerin gündelik bireysel yaşamlarında ve toplumsal katılımında yaşadıkları sorunları üreten temel mekanizmanın toplumsal sistem olduğu fikri, katılımcıların görüşleriyle desteklenmektedir. Katılımcı bireyler, eşit ve bağımsız biçimde toplumsal bir yaşam sürdüremediklerini, sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa uğrayarak ötekileştirildiklerini belirtmişlerdir. Bu noktada katılımcı bireyler, toplumun engellilik konusunda bilişsel farkındalık sahibi olmasını ve olumsuz tutumların terk edilmesini beklediklerini ifade etmişlerdir. Toplumsal düzlemde üretilen bu olumsuz bakış açısı, tarihsel ve kültürel bir arka plana sahip olmakla birlikte “normallik” ve “sağlam bedenlilik” ideolojileri çerçevesinde inşa edilmiştir. Özellikle görme ve ortopedik engelliliği, bireysel trajediye bağlayarak aşırı derece bireyselleştiren ve tıbbi indirgemeci bir anlayışla açıklayan bir bakış açısı, bu durumu temellendirmiştir. Engelliliğin açıklanmasında toplumsal koşulların dikkate alınması, ancak sosyal modelin gelişmesiyle mümkün olabilmiştir. Dolayısıyla katılımcıların deneyimledikleri söz konusu dışlayıcı ve ayrımcı uygulamaların, toplumsal ve kültürel

tanımlanma biçimiyle açıklanabildiği düşünülmektedir. Zira toplumsal ön yargılar, stereotipler ve damgalanmaların ortadan kaldırılması, belirli derecedeki toplumsal bilinç ve farkındalıkla mümkün olabilmektedir. Görüldüğü üzere katılımcılar, bu yönde bir beklenti içerisindeyler.

Katılımcı bireyler, ayrıca toplumun kendilerine acıyarak baktığını belirtmiş olup bu durumun kendilerini duygusal bağlamda olumsuz etkilediğini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu bakış açısının terk edilmesini talep etmişlerdir. Kültürel bir aktarım olan bu durum, hayırseverlik eksenindeki bir anlayışın dışavurumu olarak değerlendirilebilir. Keza dışlayıcı toplumsal anlayışın bir devamı olarak, görme ve ortopedik engelli katılımcılar, evlilikte sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Bu konudaki toplumsal ön yargı ve kalıpların yıkılmasını beklediklerini belirtmişlerdir.

Görme ve ortopedik engelli bireylere yönelik toplumsal ve kültürel çerçevede inşa edilen olumsuz tutum ve davranışlar, bireylerin gündelik yaşamda ve toplumsal katılımında birtakım sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu toplumsal bariyerler nedeniyle katılımcılar, bir yandan çalışma yaşamında ve sosyokültürel aktivitelere katılımında, bir yandan da toplumsal ilişkilerde ve evlilikte engellerle karşılaştıklarını vurgulamışlardır. Bu bağlamda, toplumsal yaşamda bireylerin kendilerine acıyarak baktığını ifade eden katılımcıların toplumdan temel beklentileri ise dışlayıcı, ayrımcı ve acıma odaklı bakış açısının terk edilerek yaşanan sorunların ortadan kaldırılması yönündedir. Bireylerin, toplumsal düzlemde deneyimledikleri söz konusu sorunları belirleyen birçok bilimsel çalışma mevcuttur. Örneğin Burcu (2007) ve Burcu (2011), çalışmalarında bireylerin, toplumsal yaşamda sosyal dışlanma ve acınma ile karşılaştıklarını belirlemiştir. Bu durumu, birçok katılımcı da bizzat dile getirmiştir. Ayrıca çalışmada elde edilen bulgular, bilimsel literatürdeki birçok çalışma ile paralellik göstermektedir. Mevcut çalışma bulgularının, diğer çalışmalardaki bulgularla benzerlik göstermesinin

temel nedeninin toplumsal bakış açısı olduğu düşünülmeyle birlikte bu durumun, toplumsal yapıların birbirine benzemesinden de kaynaklandığı düşünülmektedir. Böylece toplumsal bakış açısına yapılan vurgunun öne çıkması, daha çok sosyal modelin temel argümanlarının haklılığını ve pratik yaşama yansımalarını göstermektedir. Bu anlayış kapsamında Kanyılmaz Polat (2020), çalışmasında görme engellilerin, toplumsal ön yargıların ortadan kaldırılmasına dönük beklentilerini ortaya koymuştur. Ayrıca benzer şekilde, mevcut çalışmada saptanan engellilerin beklentileriyle ilgili bulgular, Kaldık (2021), Öztapak (2017) ve Mengi'nin (2019b) çalışmalarındaki bulgularla da örtüşmektedir. Tüm bu çalışmalarda toplumsal koşullara merkezi bir önem atfedilmiş, engelli bireylerin ana akım toplumun dışında tutulması bu bağlamda değerlendirilmiştir. Ancak görme ve ortopedik engelli bireylerin, toplumun dışında tutulması, yeni bir durum olmayıp tıbbi modelden kaynaklanan tarihsel bir arka plana sahiptir. Geçmişte, görme ve ortopedik engelli bireylerin deneyimledikleri sorunların çözülmesi, tıbbi ve rehabilitasyon uygulamalarına bağlanmıştır.

Batı'da engelli bireylerin sorunları, on yedinci yüzyıldan sonra bireyler tedavi edilerek ve kurumsal alanlara kapatılarak çözülmeye çalışılmıştır. Böylece deneyimlenen sorunların toplumsal boyutu ihmal edilerek engelli bireyler ailelerinden, çevrelerinden ve toplumdan izole edilmiş; yatılı kurumlara, akıl hastanelerine, rehabilitasyon merkezlerine ve ayrı okullara kapatılmıştır (Braddock & Parish, 2011: 159). Dolayısıyla engelli bireyler ve onların yakınları, tarihsel olarak sürekli damgalanmış ve marjinalleştirilerek toplumdan izole edilmiştir (Schriner, 2011: 295). Farklı bir ifadeyle, kurumlarda tedavi edilerek "normalleştirilmeye" çalışılan ve ayrımcı uygulamalara maruz kalan görme ve ortopedik engelliler, tıbbi bir paradigma ekseninde değerlendirilmiş, toplumsal ve kültürel unsurlar ekseninde ele alınmamıştır.

Engellilik olgusu, uzun bir dönem tıbbi anlayışın tahakkümü altında değerlendirilmiş, olgunun toplumsal koşulları dikkate alınmamıştır. Daha sonra, bu tıbbi indirgemeci anlayışın eleştirilmesiyle alternatif bir bakış olarak sosyal model ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmeye başlayan bu anlayış, görme ve ortopedik engelliler başta olmak üzere, tüm engellilerin deneyimledikleri birçok sorunun asıl kaynağının toplumsal çerçevede üretildiğini savunmuştur. Böylece evrensel bağlamda birçok ülke ve uluslararası kuruluş, toplumsal bariyerlere odaklanmaya başlamış, bu konuda birtakım yasal düzenlemeler yaparak mevcut toplumsal bariyerleri elemine etmeye çalışmıştır. Ancak tüm bu çalışmalara karşın görme ve ortopedik engelli bireylerin toplumsal bağlamda yaşadıkları sorunlar devam etmektedir. Nitekim görme ve ortopedik engelli bireylere yönelik toplumsal yapıdaki ön yargılar ve olumsuz kültürel tanımlama biçimleri, birçok soruna kaynaklık etmekte; bireylerin damgalanmalarına ve sosyal dışlanmaya maruz kalmalarına neden olmaktadır.

Saygı ve Anlayış Ekseninde Farkındalık Sahibi Bir Toplum

Genel olarak sosyal ilişkilerin zedelenmeden sürdürülmesi için insanlar arasındaki karşılıklı saygı ve anlayışın önemi tartışılmaz olmakla birlikte bahse konu durum, görme ve ortopedik engelliler açısından da aynı derecede önem arz etmektedir. Ancak bu konuda, toplumsal farkındalık eksikliklerinden kaynaklı bazı sorunlar yaşanmakta, engellilere ilişkin tutum ve davranışlar, saygı kalıplarının dışına çıkmaktadır. Görme ve ortopedik engelliler de diğer insanlar gibi insanca ve onurlu bir yaşam sürdürme ve saygı görme hakkına sahiptir. Görüşülen bireyler, bu konuda çeşitli sorunların var olduğunu ifade etmiş olup engelli olmayan bireyler gibi toplumda saygı görmek istediklerini belirtmişlerdir. Toplumdaki kolektif bilincin engelliliğe yönelik olumlu olmasını isteyen görme ve ortopedik engelliler, toplumdaki empati ve anlayış beklemektedirler. Bu bağlamda görme engelli olan K8 toplumdan

beklentisini, “*İyi davranmalarını isterim hocam, iyi davranmalarını beklerim.*” biçiminde dile getirirken, ortopedik engelli olan K9 ise beklentisini “*Toplumdan sevgi ve saygı isterim.*” biçiminde dile getirmektedir. Başka bir katılımcı, toplumda saygı görmediklerini ve saygı beklentilerinin olduğunu belirtmektedir: “*Saygı gösterecekler daha önemli bizim için, en azından saygı gösterecekler, o bile bizi mutlu ediyor. Engelli olduğumuz için bize hiç saygı göstermiyorlar. Onu gösterecekler, çok mutlu oluruz yani bu kadar üzüntü de yaşamayız.*” (K17, kadın, 56, ortopedik engelli). K5 de yaşanan sorunlar bağlamında toplumdaki engellilerin yaygınlığına değinerek, toplumsal sistemden beklentilerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“*Şu zamanda her evde bir tane engelli var, yani olmayan ya da aynı binada aynı mahallede yani biz varız. Toplumun bize saygı göstermesi lazım, biraz da bizi kabullensin. Acımak değil, bir şeye yardım olması falan filan da değil aslında, ya bu adamlar iki tane sağlam insan yan yana durduğunda nasıl konuşuyorsa, üç dört engellide de bir şey değişmemesi lazım.*” (K5, erkek, 34, görme engelli)

Yirmi birinci yüzyılda insanların saygı ve tahammül sınırları giderek daralmakta ve sorunlu bir hâl olarak bütün insanların yaşamlarını olumsuz etkilemekte, fakat bu olumsuz durumdan en çok etkilenen grupların başında görme ve ortopedik engelliler gelmektedir. Bir katılımcı bu durumu şöyle örneklendirmiştir: “*İnsan insana saygılı olmalı, illa engelli olması gerekmiyor yani. Şimdi normal sağlıklı insan da sağlıklı insana saygısızlık yapabiliyor, anlayışsız davranabiliyor. Kaldı ki engelliye yapmasın bunu, ama biraz daha engelliye hassas davranmalı.*” (K2, kadın, 36, ortopedik engelli). Başka bir ortopedik engelli ise insanlarla iyi iletişim kurabildiğini ve toplumdan saygı beklediğini dile getirmiştir: “*Toplum, bence çok saygılı olsunlar her şeyimize. İletişimim güzeldir benim, otururum sohbet ederim ben. Toplumla paylaşımı çok severim, konuşmayı çok severim.*” (K11, kadın, 41, ortopedik engelli).

Görme ve ortopedik engelli bireylerin toplumda yaşadıkları sorunların büyük çoğunluğunun temel nedeni, engellilik konusundaki bilinçsel farkındalık yetersizliğidir. Bireylerin önüne engelleyici birtakım bariyerler koyan toplum, yaşanan sorunların asıl müsebbibi olarak görülmektedir. Bu eksendeki bir anlayışı savunan K16, toplumun empati yapmadığını, sadece engeller ürettiğini belirterek bu yönde bazı taleplerde bulunmaktadır. İlgili katılımcı, Allah'ın kendilerine yardım ettiğini ifade ederek, engelliliğin bu dünyada bir imtihan olduğunu savunmuştur. Ayrıca toplumdaki saygı ve anlayış bekleyen katılımcı, empati yeteneğinin gelişmesi için ise engellilik deneyimine vurguda bulunmaktadır:

“Toplumdan, tabii ki insanlar farkında olsalar her şeyin; yaşlının, hamilenin, engellinin farkındalıkları olsa, insanlar duyarlı olsalar, empati yapsalar, engel olmasalar yeter. Allah, şükür olsun herkese yardım ediyor fazlasıyla. Zaten o kişi bir şekilde yolunu bulur, gider çalışır, yapar eder kazanır. Akli ona göre vermiştir rabbim, ama sadece insanlar engel olmasın yeter, maddi olarak da manevi olarak da erişebilir alanlar da çevre de aklınıza gelebilecek her yerde, alanda. Tabii bu olayları hissetmeniz için yaşamanız gerekiyor. Bir tekerlekli sandalyeye oturup da gitme imkânınız olsaydı, bu duyguları bir tık anlayabilirdiniz. Ben de anlayamam bu koltukta oturmam çünkü hiç. Bir görme engellinin ihtiyaçları farklı. Eli yanan bir akrabamız vardı: Sen nasıl yapılabiliyorsun, nasıl mükemmel olabiliyorsun? gibi düşünceleri vardı, seni şimdi daha iyi anladık gibi. Yani bunu yaşaması lazım tabii, Allah kimseye yaşatmasın, ama her insan bir sınav veriyor; yaşanmışlığı, geçmişi var mutlaka. O yüzden ona göre davranmalı.” (K16, kadın, 36, ortopedik engelli)

Görüşülen katılımcıların büyük çoğunluğu, toplumdaki davranışların olumlu olması yönünde bir beklenti içerisindedir. Bu beklentinin varoluşu, bu konuda birtakım sorunların yaşandığının göstergesi biçiminde değerlendirilebilir. Ortopedik engelli olan K15, bu konudaki düşüncesini, *“Toplum biraz daha anlayışlı olabilir. Olduğu kadar güzel ama daha anlayışlı olsalar daha güzel olacak, diye*

düşünüyorum. Sevgi, saygı, biraz daha anlayış yani.” cümleleriyle ifade ederken, ortopedik engelli K18 ise *“Toplumdan daha anlayışlı olmasını beklerim, tabii ki anlayışlı ama daha iyi olabilir.”* şeklinde düşüncesini ifade etmiştir. Başka bir katılımcı, toplumdan pozitif ayrımcılık ekseninde bir anlayış beklemektedir:

“Şöyle adam bakıyor engellisin, bana bir öncelik tanısn: Gel kardeşim senin ne işin vardı? Sana bir yardımcı olayım, desin bence. Toplum onu desin, önce sıraya girdiğin anda olsun, kardeşim sen geç, desin. Toplumun diyeceği laf bu olsun. O adamı da orda bekletmesin tek ayak üstünde. Onu da anlamazlar, toplum onu anlamaz. Benim ayağımda cihaz var, beni görse sağlam sanırsın, ama tek ayak üstüneyim.” (K13, erkek, 54, ortopedik engelli)

Görme ve ortopedik engelliler, toplumsal yapıda inşa edilen olumsuz konumlarından dolayı çeşitli sorunlar yaşamakta; küçümsenmekten acınmaya, dışlanmadan damgalanmaya ve ilgisizliğe kadar birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Görüşülen bireylerden K20, toplumun kendilerine ilgi ve anlayış göstermesi gerektiğini belirterek, ayrıca toplumun ihtiyaçlar noktasında yardımcı olmasını beklemektedir: *“Bir engellinin çok yüksek beklentisi yok, ihtiyaçlarını sormalı, hâl hatır sormalı. Normal insanı bir soruyorsa engelliye iki defa sormalı, anlayış göstermeli, yardım etmeli.”* (K20, kadın, 52, ortopedik engelli). Başka bir katılımcı da toplumdan yaşadıkları sıkıntılar konusunda yardım beklemektedir: *“Her yardımı yapsınlar yani her insan için, arada bir sıkıntıları sorsunlar.”* (K11, kadın, 41, ortopedik engelli). Bazı katılımcılar da toplumun aşırı derecede koruyucu davranmasından yakınmakta, sadece istenen ölçüde yardım edilmesini istemektedir. Bu konuda bir katılımcının şu ifadeleri örnek verilebilir:

“Toplumdan beklentimiz şu: aşırı koruyuculuktan ziyade insanları kendi hâline bırakıp izlemeyi tercih etsinler, sonuçta dünyada herkes kendinden mesul. İnsanlar, insanlara talep edenin istediği ölçüde yardım etmeliler. Bunu fazlası bir müdahaleye girmemeliler.” (K3, erkek, 33, görme engelli)

Toplumu oluşturan temel birimlerden birinin aile olduğu düşünüldüğünde, ailenin engelli bireylerin yaşantısına olan etkisinin önemi daha iyi anlaşılacaktır. Ailelerin sosyal, kültürel ve ekonomik konumları, onların yaşama bakış açılarını etkilediği gibi engelliliğe bakışını da etkilemektedir. Bu bağlamda, engelli bireylerin sahip oldukları ailelerinin bahse konu durumları, bireylerin de yaşamlarını etkilemektedir. Farklı bir söylemle ailelerin, engellilik noktasındaki farkındalık dereceleri önemli olup bu durum, engellilerin toplumsal katılımlarını etkilemektedir. Görüşülen bireylerden biri, bu konuyu pekiştiren söylemlerde bulunmakta, ona göre bazı aileler, engelli üyelerini eve kapatmakta ve başta eğitim olmak üzere birçok haktan mahrum bırakmaktadır. Söz konusu katılımcı, bu durumu şöyle izah etmiştir:

“Bazı ailelerde bilinç yok arkadaşlarımızla ilgili, dün akşam böyle bir olay başıma geldi. Çocuk geldi, ortamda tanışık arkadaşımın arkadaşı; abi dedi, benim de ablam var engelli, kaç yıldır ve okuma yazması yokmuş. Yani böyle bir aile çocuğa nasıl bakabilir, böyle aileler de var. O yüzden bir şey söyleyemiyorum bunlar hakkında. Oğlana çok kızdım, ablana sen bak, sen sahip çık diye. Okuma yazmayı öğrensin, hakkını alsın, bir şeyler öğrensin, bir işe girsin, atansın.” (K15, erkek, 30, ortopedik engelli)

Toplumsal tabakalaşma neticesindeki hiyerarşik konumlandırmayla engelli bireylerin, eşit sosyal ilişki ağlarının dışında tutulduğu ve herkesin doğal hakkı olan onurlu bir yaşam için gereken saygıyı görmedikleri katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Toplumun engellilik olgusuyla ilgili bilinçsel farkındalık düzeyinin düşük olması, sorunları derinleştirerek girift hâle getirmiştir. Dolayısıyla görüşülen bireyler, toplumsal tutum ve davranışların olumlu olmasını talep etmekte, toplumdan hak ettikleri saygıyı ve anlayışı beklemektedir. Bununla birlikte bireyler, toplumdaki kolektif bilincin, engellilik olgusu hakkında farkındalık sahibi olmasını ve empatik bir yaklaşım sergilemesini beklemektedirler. Bilimsel literatür incelendiğinde, bu

bulgularla örtüşen çeşitli bulguları ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Farklı yerlerde ve zamanlarda yapılan bu çalışmaların benzer sonuçlar ortaya koymasının asıl nedeninin, toplumsal bakış açısının benzerlik göstermesi olduğu düşünülmektedir. Bu çerçevede, araştırmada ortaya konulan bulgular, Chikuta vd. (2019) ve Akkır'ın (2019) elde ettikleri bulgularla paralellik göstermektedir. Ayrıca Öztabak (2017) da yaptığı araştırmada, engelli bireylerin toplumdan ve sosyal çevrelerinden saygı ve duyarlılık beklediklerini saptamıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, yüzyıllarca birtakım sorunlar yaşamış olan görme ve ortopedik engelli bireylerin, hem kamu kurum ve kuruluşlarından hem de toplumsal yapıdan temel beklentilerine odaklanılmıştır. Tarihsel bağlamda yaşanan sorunlar, toplumlara ve çağlara göre bazı farklılıklar göstermiş olsa da sürekli mevcudiyetini korumuştur. Bahse konu durum, yirmi birinci yüzyılda da devam etmektedir. Bu bağlamda, engelli bireylerin erişilebilirlik (Alkan Meshur, 2013; Bucuka, 2019; Hwang vd., 2020), sağlık (McCull vd., 2010; Nocon vd., 2008), istihdam (Killeen & O'Day, 2004), ekonomik ve toplumsal (Genç, 2015; Kaldık, 2021) alanlarda sorun yaşadıkları çeşitli araştırmalarda ortaya konulmuştur. Ayrıca Williams vd. (2008), bireylerin ekonomik ve ulaşım sorunları dışında, eşitsizliğe maruz kaldıklarını ve toplumdaki engelli olmayan bireylerin, engellilere ilişkin olumsuz tutumlara sahip olduklarını ortaya koymuştur.

Görme ve ortopedik engelli bireylerin yaşadıkları sorunlar, hem kamu kurum ve kuruluşlarıyla hem de toplumsal ve kültürel yapıyla ilgilidir. Dolayısıyla bireyler, yaşadıkları sorunların ortadan kaldırılması için her iki taraftan da birtakım taleplerde bulunmuşlardır. Öncelikle kamu kurum ve kuruluşlardan tam, eşit ve bağımsız bir şekilde toplumsal katılımın sağlanması beklenmektedir. Bu kapsamda, görme ve ortopedik engellilerin toplumsal katılımını sekteye uğratan erişilebilirlik

standartlarının yükseltilmesi, özellikle fiziksel çevrenin standart bir şekilde değil, engellilerin de dikkate alınarak tasarlanması ve düzenlenmesi beklenmektedir. Zira kaldırımlar, yollar, engelli rampaları, sarı çizgiler, asansörler, bina girişleri, toplu taşıma sistemi vb. yerlerin engelli bireylere uygun olması, görme ve ortopedik engellilerin mekânlara ulaşımı ve erişimi açısından önem arz etmektedir. Ancak kaldırımlar, rampalar ve sarı çizgiler gibi ulaşım ve erişim yerlerine kimi zaman sürücüler araba park etmekte ve esnaf eşya koymakta, dolayısıyla bireyler, bu sorunların ortadan kaldırılması için cezaların caydırıcı olmasını ve insanların bilinçlendirilmesini beklemektedir. Ayrıca mekânlara erişim kadar önemli olan bir husus da bireylerin, mekânlardan hizmet alabilmesi ve mekânları kullanabilmesi için içsel tasarımın engellilere uygun olmasıdır. İçsel tasarımın uygunluğu dışında bireyler, kurumlardan tam hizmet alabilmek için tüm kamu kurum ve kuruluşlarında engellilerle ilgilenen özel bir birimin kurulmasını beklemektedir. Bununla birlikte, görme ve ortopedik engelli bireyler, sosyalleşmek ve sosyal ilişki ağlarına dâhil olmak istemekte; bu bağlamda devletin, bir yandan bireylerin kültürel ve sportif aktivitelere katılımlarını sağlayacak yasal düzenlemeler yapmasını talep etmekte bir yandan da bireylerin evlenmelerini teşvik etmesini ve desteklemesini beklemektedirler.

Görme ve ortopedik engelli bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarından bir diğer beklentisi, ekonomik alanda yaşadıkları sorunların giderilmesi ve istihdam olanaklarının artırılması yönündedir. Zira görme ve ortopedik engellilerin iş gücü piyasasına katılım sorunu ulusal ölçekte güncelliğini korumakta, devletin bu eksende atması gereken birtakım yasal ve pratiksel adımlar bulunmaktadır. Başka bir söylemle, devlet, engellilerin istihdamlarını artırmak açısından hem bazı yasal düzenlemeler yapmalı hem de yasal mevzuatın uygulamaya tam yansımaları için denetim mekanizmasını aktif şekilde çalıştırmalıdır. Çalışmanın bulguları, görme ve ortopedik engelli bireylerin, özellikle

kamu kurum ve kuruluşlarında çalışmak istediklerini ortaya koymuş, bireylerin temel beklentilerinin bu doğrultuda olduğu görülmüştür. Bu bağlamda bireyler, yapılan EKPSS gibi bazı uygulamalara eleştirel bakmakta, bu uygulamanın onları istihdamın dışında bıraktığını ifade etmektedirler. Bireylerin çalışma yaşamına katılım sağlaması, hem ekonomik anlamda bireyleri bağımsız hâle getirmekte hem de bireylerin sosyalleşmelerini sağlamaktadır. İstihdamın dışında kalan görme ve ortopedik engelliler, ekonomik anlamda birtakım sorunlar yaşayarak yoksullaşmakta ve bağımlı bireyler hâline gelmektedir. Bazı engelli bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada bile güçlük yaşadıklarını vurgulayan katılımcı bireyler, ekonomik anlamda birtakım sorunlar yaşadıklarını beyan etmekte, bu konuda kamu kurum ve kuruluşlarının kendilerini desteklemelerini beklemektedirler. Bireyler, kullandıkları destekleyici donanım, araç ve gereçlerin tamamen devlet tarafından karşılanmasını talep etmekte, ayrıca sosyal yardım kapsamında engellilik maaşını alanların, çeşitli ekonomik sorunlar yaşadıklarını dile getirerek bu maaşların artırılmasını beklemektedirler. Çalışan görme ve ortopedik engelliler ise kariyer ilerlemesiyle ilgili sorunlarının çözülmesini talep ederek, özlük haklarının hem çalışırken hem de emeklilikte iyileştirilmesini istemektedirler.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu da görme ve ortopedik engelli bireylerin, kendileriyle ilgili düzenleme ve uygulamalarda görüşlerinin alınmasını talep etmeleriyle ilgilidir. Bireyler, kendileriyle ilgili kararları kendileri vermek istemekte, onların adına engelli olmayan bireylerin karar vermesini istememektedir. Özellikle kamu kurum ve kuruluşlarının yaptıkları düzenlemelerde mutlaka görüşlerinin alınması gerektiğini vurgulayan katılımcılar, yaşanan birçok erişilebilirlik vb. sorunun kaynağında da aslında bu durumun yattığını ifade etmişlerdir. Bireylerin bu talepleri, aynı zamanda engelli hakları hareketinin de temel taleplerinden biri olmakla birlikte, engellilerin eşit şekilde söz hakkına sahip olmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Çalışmanın temel bulguları, görme ve ortopedik engellilerin toplumdan da önemli beklentileri olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlamda bireyler, toplumun dışlayıcı ve ayrımcı uygulamalara son vermesini beklemektedirler. Engelliler, toplumsal ve kültürel çerçevede inşa edilen çeşitli bariyerlerden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kaldıklarını ve ayrımcılık yaşadıklarını düşünmektedirler. Ayrıca toplumun kendilerine acıma duygusuyla yaklaşmasından vazgeçmesini istemektedirler. Toplumsal ön yargı, damgalama ve stereotipler, görme ve ortopedik engellilerin yaşamlarını güçleştirerek toplumsal yaşama katılımlarını ve duygu durumlarını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla bireyler, toplumsal bağlamdaki sorunların ve eşitsiz uygulamaların ortadan kaldırılmasını talep etmişlerdir. Sosyal model çizgisinde olan bu beklenti, engelli bireylerin deneyimledikleri birçok sorun ve engellin temelde toplumsal tabanlı olduğu paradigmasına dayanmaktadır.

Katılımcı görme ve ortopedik engelli bireyler, engelli olmayan bireyler gibi onurlu ve insanca bir yaşam sürdürmek istemekte olup toplumun bu bağlamda saygı göstermesini ve anlayışlı davranmasını beklemektedir. Bireyler, toplumun kimi zaman kendilerini küçümsediğini ve lakap takarak damgaladığını belirterek rahatsızlıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla toplumun kendilerini anlamasını, empatik davranmasını ve saygı göstermesini talep etmişlerdir. Bu durum, toplumun engellilik konusundaki bilinç ve farkındalık düzeyiyle ilişkili olup önemsenmesi gereken bir husustur. Söz konusu husus, toplumsal düzlemde engellilikle ilgili farkındalık düzeyinin yükseltilmesi için birtakım faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin zorunluluğunu göstermektedir. Ayrıca bireyler, bazı engelli ailelerinin bilinçsel yetersizliklerinden ötürü engellilerin yaşamlarının daha da güçleştiğini vurgulamış, ailelerin kimi zaman aşırı derecede koruyucu davranarak bireylerin özerk hareket etmesini engellediklerini belirtmişlerdir.

Görüldüğü üzere, araştırmaya katılan görme ve ortopedik engelli bireyler, gündelik yaşamlarında ve toplumsal katılımı birtakım ekonomik, siyasal ve kültürel sorunlar yaşamaktadır. Yaşanan bu sorunların çözülmesi noktasında hem kamu kurum ve kuruluşlarına hem de topluma önemli görevler düşmektedir. Öncelikle kamu kurum ve kuruluşlarının, görme ve ortopedik engellilerin toplumsal katılımını sağlamak için başta erişilebilirlik olmak üzere çalışma yaşamı, eğitim, sağlık, kültür, sanat ve sportif alanlardaki sorun ve engelleri ortadan kaldırması önem arz etmektedir. Bu çerçevede, görme engelliler için Braille alfabesinin ve ses sisteminin yaygın biçimde kullanılması, bireylerin kamusal alana katılımını artırmakta ve hizmet alımlarını desteklemektedir. Ortopedik engelliler açısından da fiziksel çevre düzenlemelerine dikkat edilerek erişilebilirlik standartlarının yükseltilmesi, toplumsal yaşama katılımı artırmaktadır. Bireylerin, bağımsız ve etkin bir biçimde toplumsal katılım sağlamaları ve eşit vatandaş olarak yaşamaları temel bir haktır. Özellikle kültürel tanımlama biçiminden kaynaklanan toplumdaki olumsuz tutum ve davranışların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, toplumun inşa ettiği dışlayıcı ve ayrımcı uygulamaların terk edilmesi için engellilik ile ilgili toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik birtakım çalışmaların yapılması önem arz etmektedir.

Bilgi Notu

Makale araştırma ve yayın etiğine uygun olarak hazırlanmıştır. Bu çalışma için gerekli etik kurulu izni, Bingöl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 14.01.2022 tarihinde yaptığı toplantıda 43619 sayı numarası ile alınmıştır.

Kaynakça

Akın, A. (2018). Engelli gençlerin otel işletmelerinden beklentilerinin değerlendirilmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 167-190.

Akıncı, Z. & Sönmez, N. (2015). Engelli bireylerin erişilebilir turizm beklentilerinin değerlendirilmesine yönelik nitel bir araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 97-113.

Akkır, R. (2019). Görme yetersizliği olan bireylerin sorunları, beklentileri ve din anlayışları: İstanbul örneği. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(2), 403-425.

Ali, M., Schur, L., Blanck, P. (2011). What types of jobs do people with disabilities want?. *Journal of Occupational Rehabilitation*, (21), 199-210.

Alkan Meshur, H. F. (2013). Accessibility for people with disabilities in urban spaces: A case study of Ankara, Turkey. *International Journal of Architectural Research*, 7(2), 43-60.

Altuntaş, B. & Atasü Topçuoğlu, R. (2016). *Engelli bakımı*. Nika Yayınevi.

Arıkan, Ç. (2001). Aile ve özürlülük: “Görme Özürlüler Derneği” üye özürlü aileleri üzerine bir araştırma. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 1(1), 45-60.

Arslan, Y., Şahin, H. M., Gülnar, U., Şahbudak, M. (2014). Görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorluklar (Batman merkez örneği). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-14.

Babaoğlu, C. (2018). Türkiye’de anakentlerde engellilere yönelik hizmetler ve sorun alanları. *TESAM Akademi Dergisi, Yerel Yönetimler Özel Sayısı*, 79-110.

Babic, M. M. & Dowling, M. (2015). Social support, the presence of barriers and ideas for the future from students with disabilities in the higher education system in Croatia. *Disability & Society*, 30(4), 614-629.

Barton, L. & Armstrong, F. (2011). Sakatlık, eğitim ve dâhil etme: Kùltürler arası meseleler ve ikilemler. D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* içinde (299-323. ss.), Koç Üniversitesi Yayınları.

Bozacı, İ. (2016). Engelli tüketicilerin alışveriş ortamında karşılaştığı sorunlar ve engelli olmayanların bu sorunlar hakkındaki algılamaları: Karşılaştırmalı bir alan araştırması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 731-742.

Braddock, L. D. & Parish, S. L. (2011). Sakatlığın kuramsal tarihi. D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* içinde (101-186. ss.), Koç Üniversitesi Yayınları.

Bucuka, Y. (2019). Engelliler, din ve sosyal dışlanma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 899-929.

Burcu, E. (2002). Üniversitede okuyan özürlü öğrencilerin sorunları: Hacettepe - Beytepe kampüsü öğrencileri örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 83-103.

Burcu, E. (2004). Görme özürlü öğrencilerin eğitimlerine ilişkin düşünceleri ve sorunları: Ankara örneği. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 4(2), 23-47.

Burcu, E. (2006). Özürlülük kimliği ve etiketlenmenin kişisel ve sosyal söylemleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 23(2), 61-83.

Burcu, E. (2007). *Türkiye’de özürlü birey olma, temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Burcu, E. (2011). Türkiye’deki engelli bireylere ilişkin kültürel tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 37-54.

Burcu, E. (2015). *Engellilik sosyolojisi*. Anı Yayıncılık.

Burcu, E., Kamanlıoğlu, M., Şahin, B. (2006). Özürlü bireylerin eş seçiminde yaşadıkları sorunların cinsiyete göre karşılaştırılması. *Kadın/Woman 2000*, 7(2), 1-30.

Buz, S. & Karabulut, A. (2015). Ortopedik engelli kadınlar: Toplumsal cinsiyet çerçevesinde bir çalışma. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), 25-45.

Chan, F., Strauser, D., Gervey, R., Lee, E. J. (2010). Introduction to demand-side factors related to employment of people with disabilities. *Journal of Occupational Rehabilitation*, (20), 407-411.

Chikuta, O., Du Plessis, E., Saayman, M. (2019). Accessibility expectations of tourists with disabilities in national parks. *Tourism Planning & Development*, 16(1), 75-92.

Colella, A. (1994). Organizational socialization of employees with disabilities: Critical issues and implications for workplace interventions. *Journal of Occupational Rehabilitation*, 4(2), 87-106.

Crudden, A. & McBroom, L. W. (1999). Barriers to employment: A survey of employed persons who are visually impaired. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 93(6), 341-350.

Dodamani, A. (2014). Expectations of the people with disabilities from library: A case study. *e-Library Science Research Journal*, 2(10), 1-6.

Ercan Doğu, S. (2020). Şizofreni tanısı olan bireylerin çalışma ile ilgili düşünce ve beklentileri üzerine nitel bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7(2), 172-190.

Ersoy, F. (2017). *Fenomenoloji*. A. Saban, A. Ersoy (Ed.), *Eğitimde Nitel Araştırma Desenleri içinde* (81-138. ss.), Anı Yayıncılık.

- Fevre, R. (2017). Why work is so problematic for people with disabilities and long-term health problems. *Occupational Medicine*, (67), 593-595.
- Galvin, R. (2011). Çalışma ve cinsellikle ilişkisi içinde sakat kimliğinin soykütüğü. D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* içinde (483-499. ss.), Koç Üniversitesi Yayınları.
- Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(35/2), 65-92.
- Gül, H. & Salan Gül, S. (2007). Sosyal devletten çalışma refahına geçişte sosyal haklar ve yoksullar. *Amme İdaresi Dergisi*, 40(3), 1-30.
- Hwang, J., Li, W., Stough, L., Lee, C., Turnbull, K. (2020). A focus group study on the potential of autonomous vehicles as a viable transportation option: Perspectives from people with disabilities and public transit agencies. *Transportation Research Part F*, (70), 260-274.
- Kaldık, B. (2021). *Engellilik, sosyal dışlanma ve başa çıkma stratejileri*. Nobel Bilimsel Eserler.
- Kanyılmaz Polat, E. (2020). Engelli bireylerin çalışma yaşamında karşılaştıkları sorunlara yönelik nitel bir araştırma: Çanakkale örneği. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(39), 869-897.
- Kanyılmaz Polat, E., Bacak, B., Kıroğlu, F. M. (2020). Çalışma yaşamında görme engelli bireyler: Çanakkale örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 917-960.
- Karakuyu, A. (2017). Engelli bireylerin bakışıyla çalışma ve günlük hayattaki engelli sorunları. *Kesit Akademi Dergisi*, 3(12), 674-685.
- Killeen, M. B. & O'Day, B. L. (2004). Challenging expectations: How individuals with psychiatric disabilities find and keep work. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 28(2), 157-163.

- Kirchner, C. & Smith, B. (2005). Transition to what? Education and employment outcomes for visually impaired youths after high school. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 99(8), 499-504.
- Köten, E. & Erdoğan, B. (2014). *Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Kruse, D. & Schur, L. (2003). Employment of people with disabilities following the ADA. *Industrial Relations*, 42(1), 31-66.
- Kurnaz Özdemir, D. (2012). Ortopedik engelli kadınların sorun ve beklentileri üzerine bir araştırma: Tuzla ilçesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(1), 57-71.
- McCull, M. A., Jarzynowska, A., Shortt, S. E. D. (2010). Unmet health care needs of people with disabilities: Population level evidence. *Disability & Society*, 25(2), 205-218.
- Mengi, A. (2019a). Engelli öğrencilerin üniversite eğitimi sürecinde karşılaştığı güçlükler: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 147-170.
- Mengi, A. (2019b). Van Görme Engelliler Derneğinin temel sorun ve beklentileri açısından incelenmesi. S. Sönmez, E. Özçoban, D. Balkan, H. Karakuş (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler-1* içinde (47-64. ss.), Gece Kitaplığı.
- Miller, S. & Morgan, M. (1980). Marriage matters: For people with disabilities too. *Sexuality and Disability*, (3), 203-211.
- Namlı, S. & Suveren, S. (2019). Üniversitelerin beden eğitimi ve spor bölümlerinde okuyan engelli öğrencilerin uyum düzeyleri ve beklentileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(3), 445-470.

Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri*. (Çev: S. Özge), Yayın Odası.

Nocon, A., Sayce, L., Nadirshaw, Z. (2008). Health inequalities experienced by people with learning disabilities: Problems and possibilities in primary care. *Learning Disability Review*, 13(1), 28-36.

Onur İnce, H., Babaoğlu, C., Yaralı Akkaya, A. (2016). Belediye hizmetleri ve engelli vatandaşların beklentileri üzerine ampirik bir araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 86-109.

Özata, M. & Karip, S. (2017). Engelli bireylerin sağlık hizmetleri kullanımında yaşadıkları sorunlar: Konya örneği. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 20(4), 409-427.

Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli bireylerin yaşamdan beklentilerinin incelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (9), 355-375.

Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı (2009). *Türkiye özürlüler araştırması 2002*. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Sallan Gül, S., Samav Cantürk, D., Gül, H. (2016). Türkiye’de engellilik politikalarında paradigma değişimi: Muhtaç sakattan ihtiyaç sahibi bireye geçiş. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, CİEP Özel Sayısı, 785-793.

Sallan Gül, S., Kudekli, B., Samav Cantürk, D. (2017). Türkiye’de sosyal belediyeçilik bağlamında engellilere yönelik hizmetler: Burdur Belediyesi örneği. M. Güler, A. M. Turan (Ed.), *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar* içinde (266-283. ss.), Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Schriner, K. (2011). Sakatlık çalışmaları perspektifinden sakat istihdamı sorunları ve politikaları: Bir uluslararası yaklaşım. D. Bezmez, S. Yardımcı, Y. Şentürk (Der.), *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak* içinde (269-298. ss.), Koç Üniversitesi Yayınları.

Schur, L., Krusez, D., Blanck, P. (2005). Corporate culture and the employment of persons with disabilities. *Behavioral Sciences and the Law*, (23), 3-20.

Su, G. & Burcu Sağlam, E. (2020). Köy yaşamında engelli birey olma deneyimi: Nitel bir araştırma örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 37(1), 96-115.

Şen, M. (2018). Türkiye’de engellilere yönelik istihdam politikaları: Sorunlar ve öneriler. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8(2), 129-152.

Tekin. H. H. (2019). Engelli üniversite öğrencilerinin eğitim yaşamındaki sorunları: Konya örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1531-1548.

Türkiye İstatistik Kurumu (2011). *Özürülülerin sorun ve beklentileri araştırması, 2010*. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Whitney, D. J., Warren, C. R., Smith, J., Arenales, M., Meyers, S., Devaney, M., Christian, L. (2021). Work expectations of adults with developmental disabilities. *ALTER, European Journal of Disability Research*, (15), 321-340.

Williams, B., Copestake, P., Eversley, J., Stafford, B. (2008). *Experiences and expectations of disabled people (A research report for the Office for Disability Issues)*. Office for Disability Issues.

Wu, Y. J., Liu, W. J., Yuan, C. H. (2020). A mobile-based barrier-free service transportation platform for people with disabilities. *Computers in Human Behavior*, (107), 105776.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Yücel, M. & Bulut, R. (2020). Bedensel engellilerin din hizmetlerine erişimlerinde yaşadığı sorunlar: Alaşehir örneği. *Academic Platform Journal of Islamic Researches*, 4(1), 70-85.

EXTENDED ABSTRACT

The life of individuals with disabilities people is more challenging in all societies compared to individuals without any disability. Individuals with disabilities are deprived of basic life rights in some societies, while in some societies they are isolated in institutions away from society. In particular, with the advances in scientific knowledge, disability was seen as a pathological condition, and individuals were started to be treated within a medical framework. Therefore, this medical understanding did not take into account the social and cultural dimensions of disability. However, negative attitudes and behaviours such as prejudice, discrimination, and stigma on the social plane constitute the source of many problems experienced by individuals with disabilities. In the twenty-first century, individuals with disabilities continue to have problems in the areas of accessibility, employment, economy, education, health, culture, art, and social participation. In this context, the study aims to reveal the basic expectations of individuals with visual and orthopedic disabilities from both public institutions and organizations, and society within the scope of the problems they experience.

Of the qualitative research methods, the phenomenological approach was used in the study. The sample group of the study consisted of a total of 23 individuals with visual and orthopedic disabilities. Individuals were interviewed using the Semi-Structured Interview Form prepared. After the transcriptions of the collected data, the data were encoded with the help of the MAXQDA program. Then, the findings were evaluated by descriptive analysis and discussed within the scope of relevant scientific literature. In the study, ethical rules were adhered to and the names of the participants were coded. In addition, the approval of the ethics committee was obtained before starting the interviews.

The findings obtained in the study were grouped under two main themes: “Expectations from Public Institutions and Organizations” and “Expectations from Society”, with various sub-codes under each main theme. The findings of the study revealed those individuals with disabilities expect public institutions and organizations to make regulations for the physical environment, and adjust public transportation systems and the other accessibility facilities suitable for them. In other words, it was demanded to ensure social participation. The second expectation of individuals with disabilities from public institutions and organizations are about employment and solution to their economic problems. Another expectation is that the opinions and suggestions of individuals with disabilities should be taken into account in all life of to make decisions about themselves.

The study findings revealed that individuals with disabilities also have several expectations from society. First of all, individuals with disabilities demanded the elimination of social exclusion and discrimination caused by negative attitudes and behaviours in society. Moreover, individuals with disabilities do not want society's pity, they also expect the elimination of this problem. On the other hand, individuals with disabilities have demanded that individuals without any disability in society be respectful and understanding of individuals with disabilities. Therefore, it is expected that society should have increased awareness and have empathy regarding individuals with disabilities.

Individuals with disabilities experience a number of economic, political, and cultural problems in their daily lives and in social participation. Both public institutions and organizations and society have important duties in the solution of these problems. Primarily, it is important for public institutions to eliminate the barriers and problems in accessibility, working life, education, health, culture, art, and sports in order to ensure the participation of individuals with disabilities in social life. It is a human right for individuals to participate in society independently and effectively and to live as equal citizens. In addition, it is necessary to eliminate negative attitudes and behaviours in society arising from cultural identification. In this context, it is important to increase social awareness about disability in order to abandon the exclusionary and discriminatory practices that have been adopted by society.